

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Управління фінансовими ресурсами територіальної громади за матеріалами
Іванівської сільської ради Вінницької області

Рівень вищої освіти магістр

Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»
Шифр і назва галузі знань

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
Шифр і назва спеціальності

Освітня програма «Фінанси, банківська справа та страхування»
Назва

КВРФБС. 013732.01.00.00

Виконала студентка II курсу, групи ФБСмд-22-1 _____ Майя КОЛОМІЄЦЬ
Підпис, дата Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Керівник д-р екон. наук, професор _____ Ніла ХРУЩ
Науковий ступінь, посада Підпис, дата Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Нормоконтролер: _____
Підпис, дата Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

До захисту допускаю:
Завідувач кафедри ФБСС _____ Ніла ХРУЩ
Підпис Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

_____ 2023 р.

Зміст

	С.
Вступ	5
1 Теоретичні основи управління фінансовими ресурсами територіальної громади	8
1.1 Економічна сутність, склад та характеристика фінансових ресурсів територіальної громади	8
1.2 Політика управління фінансовими ресурсами територіальної громади	18
2 Аналітичні характеристики сучасного стану та передумов забезпечення ефективного управління фінансовими ресурсами територіальних громад в Україні	28
2.1 Аналітична оцінка стану бюджетів територіальних громад України у 2020-2022 роках	28
2.2 Загальна характеристика діяльності та оцінка управління фінансовими ресурсами Іванівської сільської ради у 2020-2022 роках	37
3 Забезпечення фінансової спроможності територіальної громади як пріоритетний напрямок вдосконалення управління її фінансовими ресурсами	50
Висновки	67
Список використаних джерел	71
Додатки	77

Вступ

Актуальність теми дослідження. Територіальна громада є провідним суб'єктом місцевого самоврядування та займає одне із важливих місць у наукових дослідженнях щодо визначення її сутності, природи, характерних ознак, функцій тощо. У зв'язку з імплементацією реформи децентралізації, у тому числі і фінансово-бюджетної її складової, суттєва частина повноважень та відповідальності у фінансовій та бюджетній сфері перейшла у створені об'єднані територіальні громади (ОТГ). В процесі цього актуалізується багато складних проблем у їх функціонуванні, зокрема в управлінні фінансовими ресурсами, від вирішення котрих залежить соціально-економічний розвиток країни. Однією із перших є проблема належного виконання територіальною громадою своїх функцій, що переплітається із питаннями наповнення бюджету, формуванням достатнього обсягу фінансових ресурсів, для належного фінансування соціальних потреб громад на основі принципу субсидіарності, реалізації програм їх економічного розвитку. Відповідно, територіальним громадам необхідно мати реальні можливості формувати потрібний обсяг фінансових ресурсів, аби бути фінансово-спроможними, а також, мати законодавчо визначені повноваження як суб'єкта влади, що і є першочерговими завданнями реформ.

Дослідженню проблем управління фінансовими ресурсами територіальних громад загалом, та в умовах реформи децентралізації, зокрема, присвятили свої наукові праці вітчизняні та зарубіжні вчені, серед яких: Балдич Н., Батанов О. В., Борщ Г. А., Вакуленко В. М., Варга С. І., Гринчук Н. М., Ігнатенко О. С., Кириленко О. П., Козіна В., Куйбіда В. С., Русанова С. Ю., Суховірська О. Б., Ткачук А. Ф., Юзефович В. В. та інші.

Метою кваліфікаційної роботи є розвиток теоретичних та методичних положень, розробка науково-практичних рекомендацій щодо вдосконалення управління фінансовими ресурсами територіальної громади.

Для досягнення окресленої мети у роботі було поставлено та вирішено наступні завдання:

- дослідити економічну сутність, склад та істотні характеристики фінансових ресурсів територіальних громад;
- обґрунтувати складові формування політики управління фінансовими ресурсами територіальної громади в умовах децентралізації;
- здійснити аналіз стану бюджетів територіальних громад України у 2020-2022 роках;
- дати загальну характеристику діяльності та оцінку управління фінансовими ресурсами Іванівської сільської ради у 2020-2022 роках;
- визначити напрями вдосконалення процесу управління фінансовими ресурсами територіальних громад.

Об'єктом дослідження виступають процеси управління фінансовими ресурсами територіальних громад.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та практичні положення й рекомендації щодо підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами територіальних громад.

Методи дослідження. У ході дослідження використовувалися різні методи дослідження, серед яких: наукової індукції, дедукції, порівняння, системного підходу, аналізу, синтезу, економіко-статистичні методи збору та обробки економічної інформації. Застосовувались методи наукового пізнання для уточнення категоріального апарату, під час визначенні структури та змісту елементів формування та імплементації політики управління фінансовими ресурсами. Також використано графічний, табличний та порівняльний методи при дослідженні стану бюджетів територіальних громад. Обробку даних здійснено з використанням MS Word та Excel для Windows.

Інформаційною базою дослідження виступають наукові розробки вітчизняних та зарубіжних науковців-економістів щодо питань управління фінансовими ресурсами територіальних громад., законодавчі та нормативні

акти, фінансова звітність Іванівської сільської ради Вінницької області у 2020-2022 роках, ресурси Інтернет тощо.

Наукова новизна одержаних в роботі результатів полягає у наступному: дістали подальшого розвитку:

- трактування поняття «фінансові ресурси територіальної громади» та їх класифікація за критерієм спрямування, що уточнює елементи формування та реалізації політики управління фінансовими ресурсами територіальної громади;
- складові механізму формування та реалізації фінансової політики виборного органу місцевого самоврядування завдяки побудові дорожньої карти дій в процесі управління фінансовими ресурсами територіальної громади в контексті забезпечення її фінансової спроможності. Це позитивно вплине на підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами територіальної громади

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані у кваліфікаційній роботі теоретичні положення та практичні рекомендації можуть бути застосовані задля підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами територіальних громад в умовах децентралізації.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Результати дослідження були викладені на IV Всеукраїнській науково-практичній Інтернет конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Розвиток інноваційного фінансового управління суб'єктами економіки в умовах реалізації євроінтеграційної стратегії України» (16 листопада 2023 р., м. Хмельницький, Хмельницький національний університет) та опубліковані у науковій праці (обсягом 0,22 друк. арк.).

Обсяг та структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 70 сторінок друкованого тексту і містить 22 таблиці, 11 рисунків та 3 додатки. Список використаної літератури налічує 50 найменувань і розміщений на 6 сторінках.

1 Теоретичні основи управління фінансовими ресурсами територіальної громади

1.1 Економічна сутність, склад та характеристика фінансових ресурсів територіальної громади

Соціально-економічний розвиток нашої країни суттєво залежить не лише від ефективної діяльності органів влади на центральному рівні, а й від діяльності органів місцевого самоврядування на рівні територіальних громад, котрі утворені в результаті імплементації адміністративно-територіальної реформи. Розробка теоретичних засад та практичних рекомендацій щодо управління фінансовими ресурсами територіальної громади потребує в першу чергу чіткого понятійного апарату, тому актуальною є концептуалізація термінів «територіальна громада», «фінансові ресурси територіальної громади», тощо.

Адміністративно-територіальна реформа в Україні 2015-2020 років ввела в наш словник на постійній основі словосполучення «територіальна громада» (таблиця 1.1).

Підбиваючи підсумок напрацювань сучасного законотворення та економічної науки у сфері дослідження поняття «територіальна громада», варто не примножувати сутності із ще одним визначенням, а краще зосередити увагу на окресленні особливих рис, що характеризують територіальну громаду. Відповідно, можемо назвати такі: спільне проживання мешканців на одній території; спільні або, хоча б, схожі способи та інтереси у вирішенні питань забезпечення життєдіяльності; комунікація та взаємодія між собою в процесі реалізації інтересів та вирішення спільних проблем; відчуття приналежності кожного жителя до громади; обов'язок сплачувати місцеві податки та збори; спільне володіння комунальною власністю.

Таблиця 1.1 – Визначення поняття «територіальна громада»

Автор, джерело	Визначення термінів
Законодавство	
Конституція України	«Територіальна громада - жителі села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міст» [13]
Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»	«Територіальна громада – жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр» [36]
Указ Президента «Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні»	«Територіальна громада – спільнота мешканців, жителів населених пунктів (сіл, селищ, міст), об'єднана загальними інтересами власного життєзабезпечення, самостійного, у межах законів, вирішення питань місцевого значення як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування» [35]
Наукова література	
Лисенко І. М.	«Територіальна громада – спільнота людей, об'єднаної сталими взаєминами, проживаючих на певній території, що здійснює самоврядування через місцеві референдуми, загальні збори, органи місцевої представницької влади (сільські, селищні, міські ради і так далі), органи самоорганізації населення та інші об'єднання громадян з метою реалізації своїх інтересів» [16]
Русанова С.Ю.	«Територіальна громада є спільністю, яка самоорганізувалася для розв'язання наявних проблем та здатна брати на себе відповідальність за прийняті рішення» [39]
Батанов О. В.	«Територіальна громада – це первинний суб'єкт місцевого самоврядування, що складається з фізичних осіб – жителів (громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, біженців, вимушених переселенців), що постійно мешкають, працюють на території села (або добровільного об'єднання в спільну громаду кількох сіл), селища або міста, безпосередньо або через сформовані ними муніципальні структури вирішують питання місцевого значення, мають спільну комунальну власність, володіють на даній території нерухомим майном, сплачують комунальні податки та пов'язані індивідуальними територіальними зв'язками системного характеру» [1]
Мішин С. І.	«територіальна громада – це складна соціальна система, що складається з різних підсистем та багатогранне суспільне явище, що перебуває у постійній динаміці» [22]
Кириленко О., Малиняк Б., Письменний В., Горин В.	«територіальна громада – це самостійна адміністративно-територіальна одиниця, в якій жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, завдяки добровільному поєднанню інтелектуальних та фінансових ресурсів здійснюють свою життєдіяльність з метою забезпечення власного добробуту та розвитку певної території» [9]

Джерело: згруповано на основі [1, 9, 13, 16, 22, 35, 36, 39]

Відповідно до того, що стаття 140 Конституції України визначає: «міське самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи

добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України» [13], то всі питання життєзабезпечення та соціально-економічного розвитку на локальному рівні жителі громади мають вирішувати в рамках місцевого самоврядування.

Соціально-економічний розвиток – складний мінливий процес, у якому протидіють позитивні і негативні фактори, періоди зростання та прогресу змінюються періодами занепаду та регресу, про що яскраво свідчить відома нам з писемних та матеріальних джерел історія людства. Економічним розвитком територій можна і потрібно управляти – його потрібно спрямовувати та стимулювати. Основними інструментами стимулювання розвитку територіальних громад на даний час є об'єднання та співробітництво, спрямоване виключно на створення спроможних громад, котрі здатні забезпечити для своїх жителів гідний рівень життя. Формування до початку 2021 року 1469 (1438 – на підконтрольній території) спроможних територіальних громад є одним із визначних етапів імплементації реформи децентралізації влади в Україні. На даний час завданнями, що стоять перед сформованими територіальними громадами є забезпечення зростання фінансових ресурсів, вдосконалення місцевого самоврядування, яке б забезпечило, в першу чергу, ефективне використання цих ресурсів на розвиток громад та їх територій. Адже спроможні та фінансово стійкі громади – це підґрунтя для відбиття військової агресії на нашу державу та відбудова її в майбутньому.

В контексті забезпечення функціонування територіальних громад, надання послуг їх жителям, а також зростання рівня життя постає питання дослідження особливостей фінансів територіальних громад, а відповідно і концептуалізація джерел формування фінансових ресурсів задля забезпечення фінансової спроможності громад. Основним критерієм оцінки ефективності функціонування територіальних громад є їх можливість самостійно, із

розрахунку лише на власні фінансові ресурси, вирішувати проблеми та питання місцевого значення.

У 2015 році Генеральною Асамблеєю ООН було прийнято «Порядок денний сталого розвитку до 2030 року», котрий визначає цілі сталого розвитку (ЦСР), і Україна, як країна-члени ООН, приєдналася до забезпечення сталого розвитку [45]. У країнах, що приєдналися до сталого розвитку повинні здійснюватися усі необхідні процеси для реалізації його цілей. Відповідно, в нашій країні процеси для реалізації цілей сталого розвитку мають задіяти усі складові життя суспільства: державу, підприємництво та бізнес, органи місцевої влади громад та домогосподарства. Зрозуміло, що військові дії на нашій території внесли корективи у плани реалізації ЦСР. За прогнозами ООН, «до кінця 2023 року рівень бідності населення України може зрости до 55%» [38]. Проте Уряд, все одно, планує провести Добровільний національний огляд прогресу у досягненні ЦСР [23].

Реалізацію цілей сталого розвитку якнайкраще можна відслідкувати на рівні фінансів територіальних громад. Взагалі, фінанси – це об'єктивно існуюча категорія. У науковій літературі знаходимо таке визначення: «фінанси – це сукупність грошових відносин, які виникають між державою, юридичними та фізичними особами з приводу розподілу і перерозподілу вартості валового внутрішнього продукту з метою формування фінансових ресурсів та створення фондів грошових коштів і їхнього використання для забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства» [40].

Залежно від того рівня економічної системи, на якому розглядають функціонування фінансових відносин, вони можуть розподілятися на відповідні сфери та ланки. І хоча рівень функціонування фінансів буде різним, їх будуть об'єднувати єдині процеси розподілу і перерозподілу ВВП. Фінанси на місцевому рівні відображають «систему фінансових відносин з приводу формування, розподілу і використання фінансових ресурсів, необхідних органам місцевого самоврядування для виконання покладених на них завдань» [21]. З даного визначення робимо висновок, що обсяг фінансових

ресурсів на місцевому рівні буде меншим, порівнюючи із формуванням фінансів держави в цілому. Характеризуючи поняття «фінанси територіальних громад» слід наголосити на їх локальному характері, котрий полягає у «визначенні обсягу фінансових ресурсів, які формуються, розподіляються і використовуються в межах територіальної громади задля забезпечення її соціально-економічного розвитку» [21].

Фінанси територіальних громад, котрі знаходять на базовому (низовому) рівні фінансової системи, та є по суті складовою місцевих фінансів і фінансової системи країни загалом, виконують функції, що тісно пов'язані як з фінансами на державному рівні, так і на рівні областей і районів.

Характерні особливості фінансів територіальних громад подано на рисунку 1.1

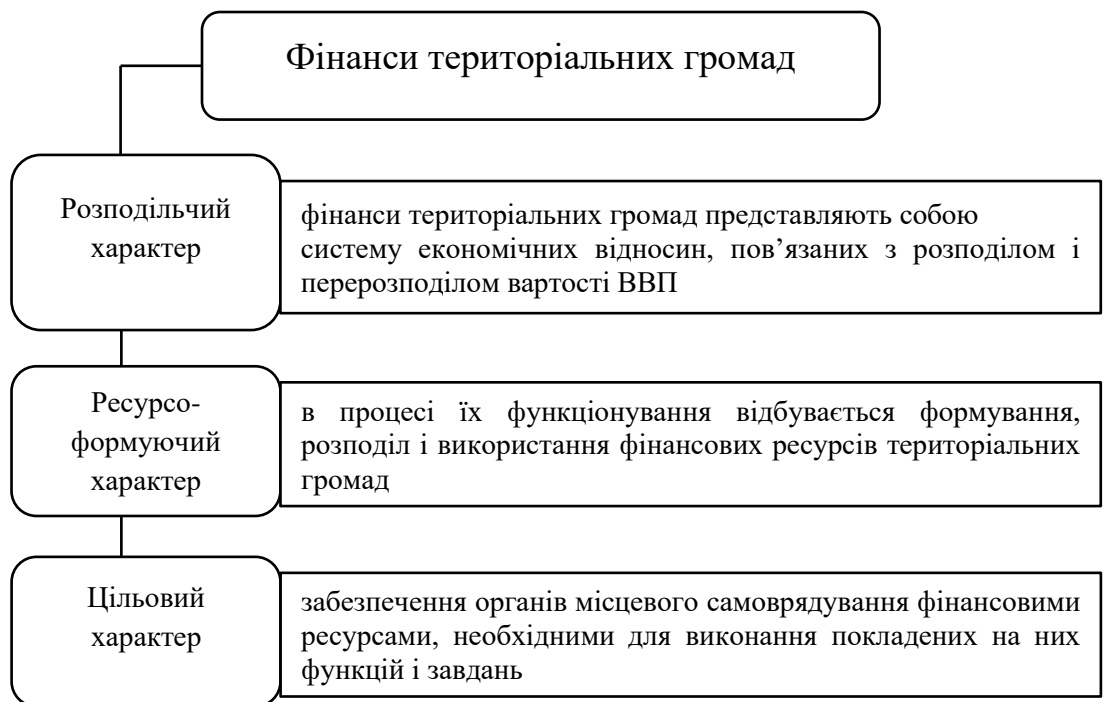

Рисунок 1.1 – Характерні особливості фінансів територіальних громад

Отже, з рисунку 1.1 бачимо, що головним результатом відносин в контексті фінансів територіальних громад є стабільне забезпечення необхідного обсягу фінансових ресурсів для фінансування потреб життєдіяльності громади.

Фінансові ресурси на сьогодні є однією із найбільш уживаних категорій у понятійному апараті економічної науки, коли мова заходить про функціонування сфер та ланок фінансової системи. Проте, єдиної точки зору щодо змісту та сутності фінансових ресурсів немає, а тому дане питання потребує подальшого вивчення.

Термін ресурси походить від латинського *resourgo* «виникаю знову» [42], і в цьому вже прослідковується певний відновлювальний характер даного поняття, адже вкладені ресурси, що перебувають у русі, дають віддачу.

В таблиці 1.2 наведено підходи до трактування поняття «фінансові ресурси» в розрізі сфер фінансової системи.

Таблиця 1.2 – Трактування поняття «фінансові ресурси»

Автор	Визначення	Сфера
1	2	3
Федосов В.М.	«державні фінансові ресурси — цілісна система суспільних відносин, пов'язаних із формуванням, розподілом і використанням централізованих та децентралізованих фондів грошових коштів із метою виконання завдань і функцій держави» [44]	державні фінанси
Петряєва З.Ф., Іващенко Г. А., Петряєв О.О.	«фінансові ресурси» з теоретичних позицій – це економічна категорія, що характеризує сутність і зміст фінансових відносин у розподільно-перерозподільних процесах соціально-економічної системи держави та виступає їх матеріальним носієм, а з практичних – сукупність коштів, що формуються внаслідок розподілу і перерозподілу вартості валового внутрішнього продукту як на рівні окремої держави, так і всієї світової економіки суб'єктами господарювання, домогосподарствами, державою і місцевою владою з метою забезпечення їх цілеспрямованого продуктивного використання у фондовій і нефондовій формах, що дає змогу одержувати доходи й прибутки від їх володіння та розпорядження на користь як окремих осіб (фізичних і юридичних), так і всього суспільства» [27]	державні фінанси
Коваленко Н.І.	«фінансові ресурси держави» - грошові нагромадження й доходи, які створюються у процесі розподілу й перерозподілу валового внутрішнього продукту та зосереджуються у відповідних фондах для забезпечення безперервності розширеного відтворення й задоволення суспільних потреб» [11]	державні фінанси

Кінець таблиці 1.2

1	2	3
Гудзь О.	«сукупність усіх високоліквідних наявних активів, які перебувають у розпорядженні підприємства та призначені для виконання фінансових зобов'язань і розширеного відтворення, пов'язуючи їх обсяг та склад із платоспроможністю підприємства» [7]	фінанси підприємств
Поддєрьогін А.М.	«грошові кошти, що є в розпорядженні підприємств. Таким чином, до фінансових ресурсів належать грошові фонди й та частина грошових коштів, яка використовується в нефондовій формі» [29]	фінанси підприємств
Логвіновська С.І., Волохова М.П., Коцюрубенко Г.М.	«Фінансові ресурси домогосподарств – це сукупність грошових засобів фізичних осіб, що надходять за рахунок розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту та інших фінансових джерел, використання яких направлено на виконання зобов'язань і формування заощаджень» [17]	фінанси домогосподарств
Тимошенко О. В.	«фінансові ресурси органів місцевого самоврядування – фонди грошових коштів адміністративно-територіальної одиниці, які формуються в результаті надходжень в різних формах у процесі перерозподілу ВВП і, за рахунок яких забезпечується фінансування власних та делегованих функцій місцевої влади» [43]	місцеві фінанси
Кириленко О., Малиняк Б., Письменний В., Горин В.	«фінансові ресурси територіальних громад – це сукупність фінансових ресурсів, що перебувають у розпорядженні місцевих органів влади, підприємств та організацій різних форм власності, розташованих на території громади, населення громади, а також фінансових ресурсів, які залучені за допомогою фондового ринку та кредитної системи в господарський оборот і додатково в результаті прискорення та підвищення ефективності відтворювального процесу» [9]	фінанси територіальних громад
Запропоновано автором	«фінансові ресурси територіальних громад – сукупність усіх коштів наявних в розпорядженні обраних громадою органів самоуправління, що формуються через механізми розподілу та перерозподілу ВВП в рамках функціонування спроможної територіальної громади»	фінанси територіальних громад

Джерело: згруповано на основі [7, 9, 11, 17, 27, 29, 43, 44]

Як бачимо спільним у підходах науковці є те, що фінансові ресурси формуються в результаті розподільчих відносин, знаходяться під управлінням певних суб'єктів, на мікро- чи макрорівні, а також використовуються задля задоволення потреб, суспільних чи індивідуальних – залежно від рівня

функціонування фінансової системи. Тому визнаючи фінанси територіальних громад складовою місцевих фінансів, автором і запропоновано наведене у таблиці 1.2 визначення фінансових ресурсів територіальних громад.

Вважаємо за потрібне відмітити, що багато науковців-дослідників даної тематики, говорячи про фінансові ресурси, вживають їх у поєднанні із словосполученням «органи місцевої влади». Особливо яскраво це простежується у літературі до 2015 року, тобто початку імплементації з реформи децентралізації влади в Україні. На нашу думку все ж такі більш доцільно вживати термін «фінансові ресурси територіальних громад», особливо у світлі завершення адміністративно-територіальної реформи.

В цьому контексті дуже слушною є думка Маргарет Тетчер, прем'єр-міністра Великобританії у 1979-1990 роках, що була висловлена нею на з'їзді Консервативної партії 1983 року : «There is no such thing as public money – there is only taxpayers' money», що в перекладі означає «немає такого поняття як державні (публічні) гроші – є лише гроші платників податків» [50].

Далі проведемо аналіз наукових підходів до класифікації фінансових ресурсів за різними класифікаційними критеріями (таблиця 1.3).

Оскільки, процеси децентралізації мають на меті сформувати саме фінансово спроможні територіальні громади, в котрих базовий набір суспільних послуг буде до споживача максимально наближеним, а також, що є навіть більш важливим, ніж наближеність, якість цих послуг буде належного рівня, то вважаємо за доцільне запропонувати розділяти фінансові ресурси територіальних громад за ознакою їх спрямування, як і наведено у таблиці 1.3. Забезпечення фінансової спроможності не є можливим без місцевого економічного розвитку, тому в процесі управління важливо розділяти фінансування поточних потреб та пріоритетів місцевого розвитку.

На місцевому рівні найлегше показати причинно-наслідковий взаємозв'язок «податків та видатків» та довести тезу, що податки – це плата за цивілізоване суспільство в сучасних реаліях, тому вважаємо за доцільне більше детально проаналізувати класифікацію фінансових ресурсів в частині їх

формування за критерієм способу залучення і з виокремленням таких, як бюджетні, інвестиційні, кредитні, грантові.

Таблиця 1.3 – Підходи до класифікації фінансових ресурсів територіальних громад

Автор, джерело	Класифікаційна ознака	Види фінансових ресурсів
1	2	3
Варга С.І. [6]	за характером формування	власні
		залучені
	за характером використання	позичкові
		універсальні
Суховірська О.Б. [41]	за методом створення	цільові
		податкові
Кириленко О.П. [10]	залежно від місця їх формування	неподаткові
		власні, сформовані на території місцевого самоврядування
Чуницька І. І. [46]	за сектором походження	створені на інших територіях країни
		фінансові ресурси бюджетних установ, що утримуються за коштів місцевого бюджету
		фінансові ресурси організацій та підприємств комунальної власності, що мають змішане фінансування
	за напрямами використання	фінансові ресурси організацій та підприємств комунальної власності, що функціонують на господарському розрахунку
		фінансування невиробничої сфери
		соціальний захист та соціальне забезпечення
		управління на місцевому рівні
		резервний фонд
Мамонова В., Балдич Н., Гринчук Н., Чорній Л., Рубановський К., Борода М. [18]	за територіальним походженням	розвиток економіки
		внутрішні
	регулярністю використання	зовнішні
		регулярні
		нерегулярні
	економічним змістом	разові
		надання коштів
		передання майна та майнових прав
	способом залучення	здійснення діяльності
		бюджетні
		інвестиційні
		кредитні
Запропоновано автором	за спрямуванням коштів	грантові
		фінансування поточних потреб
		фінансування місцевого розвитку

Джерело: згруповано на основі [6, 10, 18, 41, 46]

Як бачимо з таблиці 1.3 першопочатково така класифікація зустрічається у роботі колективу авторів Мамонова В., Гринчук Н., Чорній Л., Рубановський К., Борода М. [18] В подальшому вона була доповнена у працях Борщ Г. А., Вакуленко В. М., Гринчук Н. М., Дехтяренко Ю. Ф., Ігнатенко О. С., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф., Юзефович В. В. [2] та Балдич Н. [20]. Слід зазначити, що в першій праці у фокусі уваги були не лише фінансові ресурси територіальних громад, а й цілком усе ресурсне забезпечення, тоді як в другій чітко наголошувалось на спрямованості залучення фінансових ресурсів саме для розвитку територіальних громад.

У якості бюджетних ресурсів виступають кошти місцевого бюджету та кошти, що через трансферти передаються з державного. Джерелами інвестиційних фінансових ресурсів є залучені до місцевої економіки ресурси, що мають на меті створення нових активів. Особливістю таких інвестиційних ресурсів є те, що вони спрямовуються на реалізацію певного проекту безпосередньо, зокрема через механізми, державно-приватного партнерства, податкових стимулів для приватного сектору, концесій, місцевих гарантій тощо, а не через бюджет територіальної громади. Інвестиційні ресурси можуть перебувати як у приватній власності, так і повністю чи частково у комунальній власності. Також для фінансування своєї громади обрані органи самоврядування можуть залучати кредитні ресурси. «Кредитні кошти можуть залучати: безпосередньо рада територіальної громади (залучені кошти спрямовуються до бюджету ОТГ та розподіляються в рамках його видатків), комунальні підприємства (самостійно отримують фінансові ресурси, розпоряджаються ними, здійснюють обслуговування та погашення боргу), приватні суб'єкти господарювання (рада може надавати гарантії за кредитами)» [9]. Здійснюючи запозичення, органи місцевого самоврядування формують місцевий борг, який є загальною сумою заборгованості, що складається з усіх випущених і непогашених боргових зобов'язань органів місцевого самоврядування, які вступають в дію в результаті виданих гарантій за кредитами або зобов'язань і виникають на підставі законодавства або договору.

Варт зазначити, що відповідно до статті 16 Бюджетного Кодексу, відповідні запозичення мають право здійснювати лише обласні та міські ради, а це обмежує можливості розвитку селищних і сільських територіальних громад. Окремим джерелом фінансування розвитку територіальних громад виступають грантові кошти. «Грантові ресурси – ресурси, надані для фінансування потреб місцевого розвитку у вигляді міжнародної технічної допомоги, грантів міжнародних донорських організацій, благодійних внесків та пожертв. Грантовими також можна вважати кошти, спрямовані на розвиток місцевої економіки в рамках проектів корпоративної соціальної відповідальності, тобто ініціатив місцевого розвитку, що підтримуються інституціями приватного сектору, які здійснюють свою діяльність на відповідній території» [2].

Територіальні громади є важливим елементом в реалізації політики сталого розвитку, оскільки на місцевому рівні саме вони відповідають за соціально-економічний розвиток підконтрольних їм територій. З метою реалізації цілей сталого розвитку виборні органи місцевого самоврядування управляють фінансовими ресурсами. Беручи до уваги на історичний досвід становлення та національні традиції функціонування, територіальні громади на даний час перебувають на початковому етапі пошуку оптимальної симетрії їх співіснування із державною владою.

1.2 Політика управління фінансовими ресурсами територіальної громади

Політика управління фінансовими ресурсами проявляється у визначенні цілей та завдань, на вирішення котрих спрямовується процес формування, розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів територіальної громади. В той же час поняття фінансів територіальних громад є суттєво ширшим та включає в себе, до прикладу, фінанси бюджетних установ та підприємств комунальної власності, фінанси бізнесу, фінанси кредитних установ, фінанси

домогосподарств та громадських організацій, тобто всіх суб'єктів економічних відносин певної територіальної громади. Сукупність коштів перерахованих суб'єктів буде складати фінансовий потенціал територіальної громади.

Проте в контексті нашого дослідження, виходячи із запропонованого у пункті 1.1. визначення фінансових ресурсів територіальної громади, ми концентруємо увагу саме на тих коштах, що або проходять через бюджет територіальної громади, потрапляючи таким чином у «зону відповідальності» виборних органів місцевого самоврядування, або залучаються на добровільних засадах до фінансування проєктів, котрі реалізують виборні органи місцевого самоврядування.

Оскільки територіальні громади є найнижчим рівнем в ієрархії фінансової системи держави і, водночас, базовим шаблоном адміністративно-територіального устрою, то як наслідок цього функціонування територіальних громад щодо питань фінансів знаходиться під впливом доволі жорстких інституційних обмежень, що встановлені вищими рівнями державного управління.

Реформа місцевого самоврядування на засадах децентралізації влади виявилась каталізатором для переосмислення поглядів на формування власних фінансових ресурсів громад та мотивацію щодо способів залучення коштів з альтернативних джерел наповнення бюджетів задля стимулювання місцевого економічного розвитку. Управління бюджетом та фінансовими ресурсами територіальних громад є базовим завданням в діяльності органів місцевого самоврядування, що спрямоване на прозоре та раціональне використання фінансових ресурсів підконтрольних їм громад.

Виходячи з мети реформування місцевого самоврядування, організація системи державного управління повинна ґрунтуватись на принципі субсидіарності, основна ідея котрого полягає в тому, щоб державне втручання здійснювалось лише у тому випадку, коли воно є абсолютно необхідним. Класична схема делегування передбачає, що не держава має наділяти місцеві органи повноваженнями, а вони передають державі те, з чим не можуть впоратись самостійно. Відповідальність органів місцевого самоврядування

визначається із врахуванням економічних, фінансових та інших їх можливостей. Відповідно, органи місцевого самоврядування мають власні та делеговані повноваження.

«Власні повноваження – це повноваження, закріплені нормами муніципального права за суб'єктами місцевого самоврядування, щодо вирішення питань місцевого значення, тобто справ, що безпосередньо стосуються життєдіяльності громади і відповідають її управлінським та фінансовим можливостям» [36].

«Делеговані повноваження – повноваження органів виконавчої влади, надані органам місцевого самоврядування законом, а також повноваження органів місцевого самоврядування, які передаються відповідним місцевим державним адміністраціям за рішенням районних, обласних рад» [36].

В контексті управління фінансовими ресурсами важливим є законодавче закріплення зазначених вище повноважень. Україна у 1997 році в цілому ратифікувала Європейську хартію місцевого самоврядування (ЄХМС) [8]. І, таким чином, держава зобов'язалася здійснювати юридичну й практичну реалізацію принципів даного документу, що, відповідно, і робить, починаючи з 2014 року, в рамках амбітної реформи місцевого самоврядування та децентралізації влади.

У таблиці 1.4 наведено перелік основних нормативно-правових актів, які регламентують управління фінансами територіальних громад.

Таблиця 1.4 – Законодавча регламентація управління фінансами територіальних громад

Нормативно-правовий документ	Зміст
1	2
Ратифіковане Україною законодавство ЄС	
Європейська хартія місцевого самоврядування [8]	У статті 9 визначено, що «фінансова автономія складається з двох основних елементів: по-перше, ОМС повинні мати належні власні фінансові ресурси, по-друге, вони повинні мати можливість вільно розпоряджатися цими ресурсами. Обсяг фінансових ресурсів є достатнім лише в тому випадку, якщо він є співмірним із повноваженнями ОМС».

Кінець таблиці 1.4

1	2
Верховна Рада України	
Конституція України [13]	Визнання ТГ первинною одиницею у системі адміністративно-територіального устрою України. Закріплення матеріальної та фінансової основ місцевого самоврядування. Забезпечення сумірності фінансових ресурсів та обсягу повноважень ОМС
Бюджетний кодекс України [5]	Третій розділ чітко визначає склад надходжень та видатків місцевих бюджетів, а також регламентує бюджетний процес на місцевому рівні. Четвертий регламентує міжбюджетні відносини.
Податковий кодекс України [28]	Регламентация правовідносин в частині справляння обов'язкових платежів до місцевих бюджетів
Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [36]	Конкретизація основних положень Конституції в частині місцевого самоврядування. Підкреслено невтручання держави в бюджетний процес на місцевому рівні, але в той же час «державою гарантується органам місцевого самоврядування доходну базу, достатню для забезпечення населення послугами на рівні мінімальних соціальних потреб».
Кабінет Міністрів України	
Постанова «Про затвердження Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ» [34]	Регламентує порядок складання, розгляду, затвердження та виконання кошторисів бюджетних установ. Виокремлено роль кошторисів доходів та видатків бюджетних установ у процесі виконання місцевих бюджетів
Постанова «Про затвердження Порядку покриття тимчасових касових розривів місцевих бюджетів» [33]	Визначає механізм покриття тимчасових касових розривів місцевих бюджетів в частині здійснення захищених видатків загального фонду шляхом надання позик за рахунок коштів ЄКР без нарахування відсотків за користування ними.
Постанова «Про затвердження Порядку перерахування міжбюджетних трансфертів» [32]	Визначено механізм перерахування міжбюджетних трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам, реверсної дотації до Державного бюджету, а також міжбюджетних трансфертів між місцевими бюджетами
Міністерство фінансів України	
Наказ «Про затвердження Порядку казначейського обслуговування місцевих бюджетів» [31]	Регламентує організаційні взаємовідносини між органами ДКСУ та органами місцевого самоврядування в процесі обслуговування місцевих бюджетів за доходами та видатками, в частині місцевих запозичень міських ТГ, а також емісії та розміщення цінних паперів міських ТГ
Наказ «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо здійснення оцінки ефективності бюджетних програм» [30]	Регламентує здійснення оцінки ефективності бюджетних програм під час складання проектів місцевих бюджетів, в процесі виконання місцевих бюджетів

Джерело: згруповано на основі [5, 8, 13, 28, 30, 31, 31, 33, 34, 36]

Специфіка управління фінансами об'єднаних територіальних громад зумовлена низкою важливих чинників (рисунок 1.2)

Рисунок 1.2 – Чинники впливу та переваги їх реалізації в управлінні фінансами на рівні територіальних громад (узагальнено автором на основі [3, 12, 14])

Отже, утворення об'єднаних територіальних громад має низку позитивних наслідків для управління їх фінансами, саме тому питання управління фінансовими ресурсами на місцевому рівні стають все більш актуальними.

Управління фінансовими ресурсами територіальної громади передбачає з одного боку цілеспрямований вплив на формування достатнього обсягу даних ресурсів, а з іншого – спрямування їх на фінансування поточних потреб та місцевого економічного розвитку (рисунок 1.3).

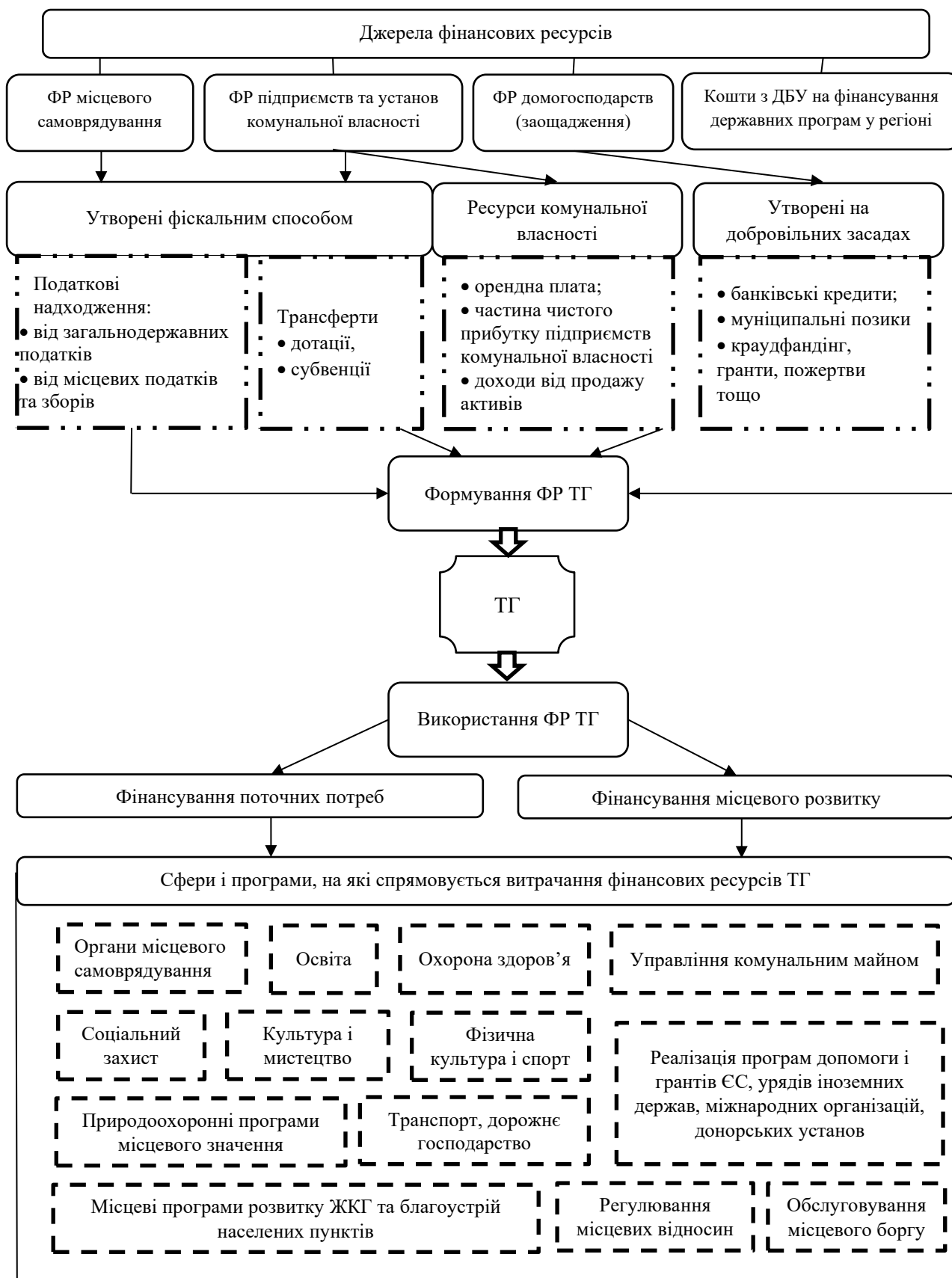

Рисунок 1.3 – Домінанти в управлінні фінансовими ресурсами територіальних громад (узагальнено автором на основі [2, 4, 5 та ін.]

Відповідно, фінансові ресурси – це по суті «інструменти» виборних органів самоврядування територіальної для виконання їх головної функції – розвитку території громади, а головні завдання органів місцевого самоврядування тут полягають у формуванні достатнього обсягу цих ресурсів та обрання таких напрямків їх використання, що приведе до забезпечення поточного функціонування та розвитку підконтрольної громади.

Слід зазначити, що на відміну від майже всіх інших держав, котрі ратифікували ЄХМС, громади в Україні поки не визнаються як юридичні особи, а такий статус надається їхнім головним органам: раді обраних депутатів та виконавчому органу. До того ж самоврядні повноваження складають лише невелику частку, а більшість повноважень це ті, що делеговані. Діяльність органів місцевого самоврядування є з одного боку доволі автономною, адже вони самостійно приймають рішення про місцевий бюджет та виконують його, а з іншого боку у Бюджетному кодексі чітко прописані як джерела наповнення місцевого бюджету, так і напрямки витрачання коштів. Так, «склад доходів різних рівнів місцевих бюджетів, зокрема і бюджетів об'єднаних територіальних громад та нормативи зарахування доходів до відповідних бюджетів визначаються статтями 64, 66, 69¹ та 71 Бюджетного кодексу» [5].

Бюджет територіальної громади (ТГ) поділяється на загальний та спеціальний фонди. Зокрема, стаття 64 визначаючи склад доходів загального фонду ТГ, окреслює відсотки відрахування від загальнодержавних податків. Варт відмітити, що останніми роками під впливом реформи децентралізації бюджетних повноважень їх перелік суттєво зріс. Окрім традиційної частки ПДФО, до місцевих бюджетів надходять частки від рентної плати за користування природними багатствами та ресурсами, акцизного збору з пального. Традиційно наповнюють бюджет ОТГ місцеві податки і збори, доходи від адміністративних послуг, ліцензування та видачі дозволів на рівні місцевого самоврядування, кошти від штрафних санкцій тощо. Стаття 69¹ визначає склад надходження спеціального фонду місцевих бюджетів, зокрема

регламентує утворення в його складі бюджету розвитку, що врегульований статтею 71.

В частині видатків стаття 70 зазначає, що «видатки та кредитування місцевих бюджетів включають бюджетні призначення, встановлені рішенням про місцевий бюджет, на конкретні цілі, пов'язані з реалізацією програм та заходів згідно із статтями 89-91 Бюджетного Кодексу» [5]. Безпосередньо, видатки, що здійснюються з бюджетів територіальних громад регламентує стаття 89. Кошти спеціального фонду витрачаються на ті заходи, що передбачені рішенням про місцевий бюджет. Таким чином відбувається дотримання принципи цільового використання бюджетних коштів.

Зазвичай фінансові ресурси, що надходять через місцевий бюджет ТГ, становлять левову частку усіх фінансових ресурсів. Проте, окрім цього важливим питанням в управлінні фінансами ТГ є співпраця з представниками суб'єктів підприємництва, що розташовані на території громади, заохочення їх до партнерства та залучення їх фінансових ресурсів у реалізацію місцевої політики розвитку території. У теперішніх умовах господарювання, як було з'ясовано на основі літературних джерел, окрім власне доходів місцевого бюджету, враховуючи і трансферти із державного бюджету, що виступають як основні джерела фінансування розвитку території громад, суб'єктами впливу можуть бути і приватні підприємства, кошти домогосподарств, отриманий прибуток комунальних підприємств, кредитні, інвестиційні ресурси, участь у різноманітних проєктах та грантових програмах. «Відтак місцеве управління фінансовими ресурсами передбачає використання комплексного підходу, поєднання ресурсів, які надходять як із державних, так і з недержавних джерел, з метою досягнення визначених у процесі планування цілей і індикаторів соціально-економічного розвитку в інтересах населення адміністративно-територіального утворення [14].

У цьому контексті важливим є імплементація та дотримання у практичній діяльності органів самоврядування принципів фінансового забезпечення розвитку територіальних громад. Базуючись на підходах, сформованих у

Бюджетному кодексі [5] та Європейській хартії місцевого самоврядування [8], до найважливіших із них можна зарахувати принципи, що наведені на рисунку 1.4

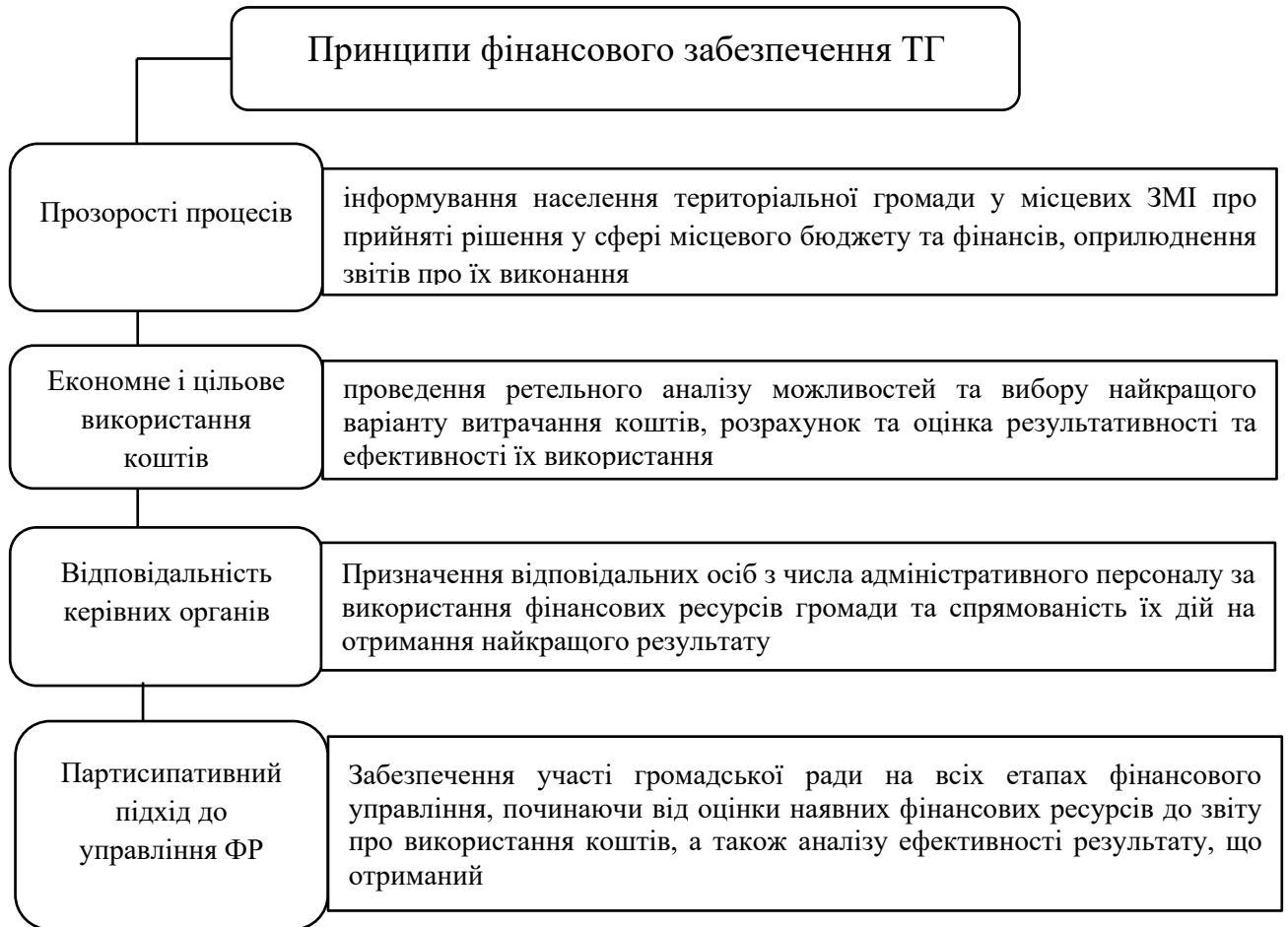

Рисунок 1.4 – Принципи фінансового забезпечення в управлінні фінансовими ресурсами територіальних громад (узагальнено автором на основі [15, 17, 19])

Особливої уваги заслуговує останній принцип – партисипативності – у процесі управління фінансовими ресурсами. В процесі формування та реалізації політики управління фінансовими ресурсами на рівні територіальної громади остання є не лише об’єктом, а й суб’єктом зазначеної політики. Представники громади повинні не лише отримувати результати фінансової політики, а й брати безпосередню участь у формуванні політики. Партисипативне фінансування місцевого економічного розвитку, тобто залучення до фінансування територіальних громад і місцевого бізнесу, і громадських організацій, і

мешканців громади, стає можливим за умови партисипативного управління фінансовими ресурсами територіальної громади.

Як вже зазначалось вище у вітчизняній практиці управління фінансовими ресурсами територіальних громад найбільш поширеними є бюджетні механізми фінансування через місцевий бюджет, а ще, наприклад, оренда та продаж об'єктів комунальної власності. Інвестиційні та кредитні механізми застосовуються рідко, насамперед через несприятливий інвестиційний клімат на місцевому рівнях, певні законодавчі обмеження, а також доволі низьку кредитоспроможність більшості територіальних громад. В цьому контексті важливо працювати над створенням позитивного іміджу території, формуванням привабливої «кредитної» історії територіальної громади. Розвиток навиків залучення фінансових ресурсів з усіх доступних джерел є вирішальним фактором успіху під час реалізації ініціатив у сфері місцевого розвитку.

2 Аналітичні характеристики сучасного стану та передумов забезпечення ефективного управління фінансовими ресурсами територіальних громад в Україні

2.1 Аналітична оцінка стану бюджетів територіальних громад України у 2020-2022 роках

Дослідження світового досвіду доводить, що проблеми територіальних громад можна ефективно вирішувати саме на місцевому рівні, адже у держави ніколи «не дійдуть руки» до проблем конкретного села, міста, вулиці. Від початку реформи децентралізації в Україні минуло вже 8 років, протягом яких були реалізовані її адміністративна складова, тобто утворення безпосередньо самих об'єднаних територіальних громад, зміна районування територій, та фінансова складова – перерозподіл потоків фінансових ресурсів та бюджетних повноважень. Отриманий головний результат проявляється в тому, що разом із збільшенням фінансових ресурсів на рівні ОТГ, зросла також автономність процесів прийнятті рішень по управлінню ними.

Однак, поруч із зростанням обсягів фінансових ресурсів та ширшими можливостями щодо розпорядження ними йде обов'язкове зростання відповідальності місцевої влади за прийняті управлінські рішення. Бюджети місцевого самоврядування, куди входять бюджети ТГ сіл, селищ та міст, відповідно до статті 5 Бюджетного кодексу належать до місцевих бюджетів (таблиця 2.1).

У 2021 році намітилось зростання показників, відсоток виконання місцевих бюджетів за доходами склав 100,6%, а також отримано профіцит за результатами річного виконання. Проте у воєнний 2022 рік бачимо скорочення як дохідної, так і видаткової частин місцевих бюджетів. Відсотки виконання знизились до 93,7% за доходами та до 77,7% за видатками.

Таблиця 2.1 – Показники виконання місцевих бюджетів за доходами та видатками за 2020-2022 роки

Показники	Роки			Абсолютне відхилення, млн грн		Відносне відхилення, %	
	2020	2021	2022	2021/ 2020	2022/ 2021	2021/ 2020	2022/ 2021
Доходи місцевих бюджетів, млн грн, зокрема:	471 479,90	580 699,10	555 097,00	+109 219,20	-25 602,10	+23	-4
ПДФО, млн грн	177 826,0	212 230,3	272 245,3	+34 404,30	+60 015,00	+19	+28
Субвенції з державного бюджету, млн грн	138 559,6	179 939,4	114 582,5	+41 379,80	-65 356,90	+30	-36
Єдиний податок, млн грн	38 030,9	46 282,4	47 226,1	+8 251,50	+943,70	+22	+2
Податок на майно, млн грн	37 433,4	43 242,7	36 790,8	+5 809,30	-6 451,90	+16	-15
Виконання, % до уточненого річного плану	98,2	100,6	93,7	+2,40	-6,90	+2	-7
Видатки місцевих бюджетів, млн грн, зокрема:	478 108,00	569 428,20	484 295,20	+91 320,20	-85 133,00	+19	-15
Загальна середня освіта, млн грн	122 075,1	149 496,9	144 823,7	+27 421,80	-4 673,20	+22	-3
Транспорт, млн грн	48 695,4	58 825,8	29 810,0	+10 130,40	-29 015,80	+21	-49
Дошкільна освіта, млн грн	37 559,8	48 599,6	40 708,5	+11 039,80	-7 891,10	+29	-16
Органи місцевої влади, млн грн	36 218,5	42 336,9	39 802,0	+6 118,40	-2 534,90	+17	-6
Виконання, % до уточненого річного плану	91,5	91,8	77,7	+0,30	-14,10	+0,3	-15
Кредитування місцевих бюджетів, млн грн	220,1	241,7	928,0	+21,60	+686,30	+10	+284
Дефіцит (-) / профіцит (+), млн грн	-6 848,20	11 029,10	69 873,80	+17 877,30	+58 844,70	+261	+534

Джерело: складено на основі [24]

Отже, в розрізі основних складових місцевих бюджетів України – доходів та видатків – бачимо відсутність чіткої тенденції протягом аналізованого періоду (рисунок 2.1).

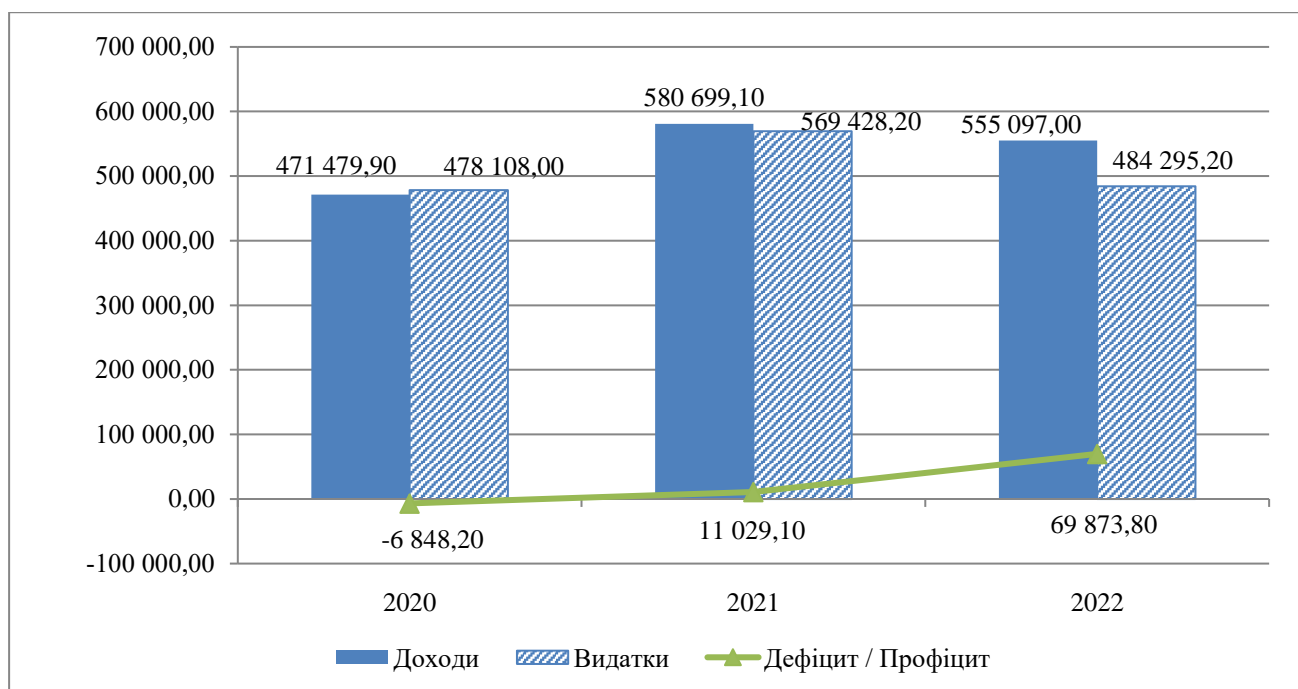

Рисунок 2.1 – Баланс показників місцевих бюджетів за 2020-2022 роки
(побудовано на основі [24])

Найбільшим за обсягами надходжень до місцевих бюджетів є ПДФО, що є по суті бюджетоформуючим для місцевих бюджетів: питома вага даного податку становила 38%, 37% та 49% відповідно по роках (рисунок 2.2).

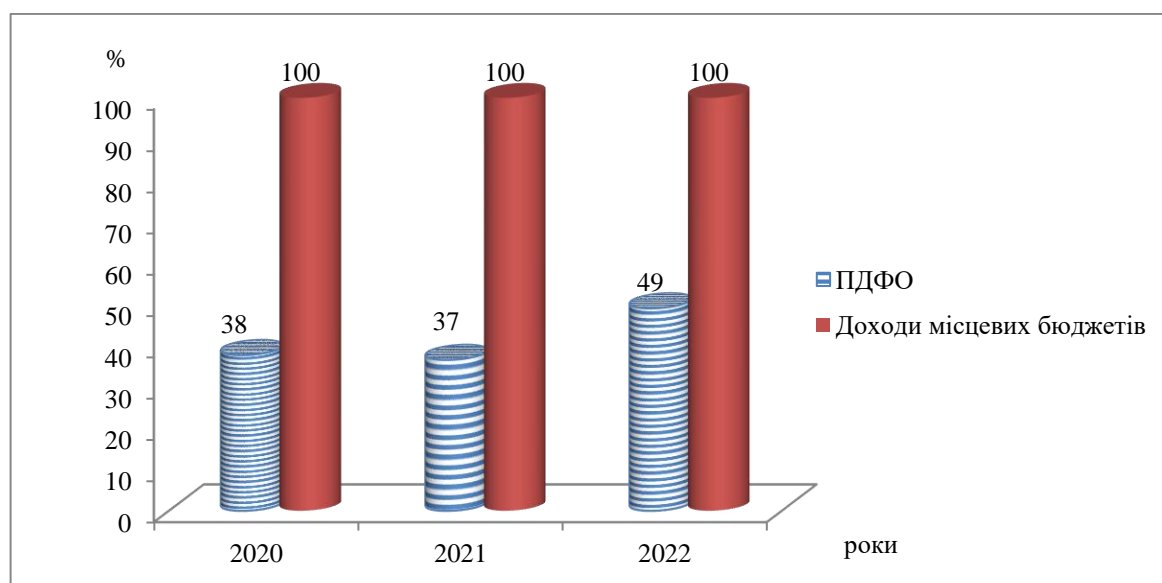

Рисунок 2.2 – Питома вага ПДФО, що належить до доходів місцевих бюджетів,
за 2020-2022 роки (побудовано на основі [24])

ПДФО є загальнодержавним податком, проте належить до податків, що розподіляються між рівнями бюджетної системи і таким чином використовується для формування доходів місцевих бюджетів. Адже логічно, щоб податок на доходи громадян, що проживають у певній територіальній громаді, бюджет цієї громади і наповнював. Відповідно і видатки, що закривають потреби громадян, фінансуватимуться за рахунок сплачених ними ж податків. У 2022 році місцеві бюджети отримали додатково 4% в процесі розподілу ПДФО, оскільки із місцевою владою було підписано меморандум щодо стабільності тарифів на послуги ЖКГ для населення. Цим і пояснюється суттєве підвищення частки ПДФО.

Значний внесок у формування доходів місцевих бюджетів вносять субвенції із державного бюджету, що займають друге місце: питома вага даного виду надходжень становила 29%, 31% та 21% відповідно по роках. Відповідно до чинного законодавства: «субвенції – це міжбюджетні трансферти для використання на певну мету в порядку, визначеному органом, який ухвалив рішення про надання субвенції» [5].

Частка місцевих податків, таких як єдиний податок та податок на майно, становлять по 8-9% у загальних доходах місцевих бюджетів.

Аналіз складу видаткової частини місцевих бюджетів свідчить, що найбільше видатків із місцевих бюджетів протягом аналізованого періоду спрямовується за функцією освіта на фінансування загальної середньої освіти та дошкільної освіти відповідно до дотримання принципу субсидіарності (рисунок 2.3).

На другому за обсягами видатків місці знаходяться за функцією економічної діяльності видатки на транспорт, частка яких у 2020-2021 роках становила 10% і лише у 2022 році скоротилась до 6%.

Відповідно, на четвертому місці знаходяться видатки безпосередньо на утримання органів місцевого самоврядування, котрі здійснюють свою управлінську діяльність.

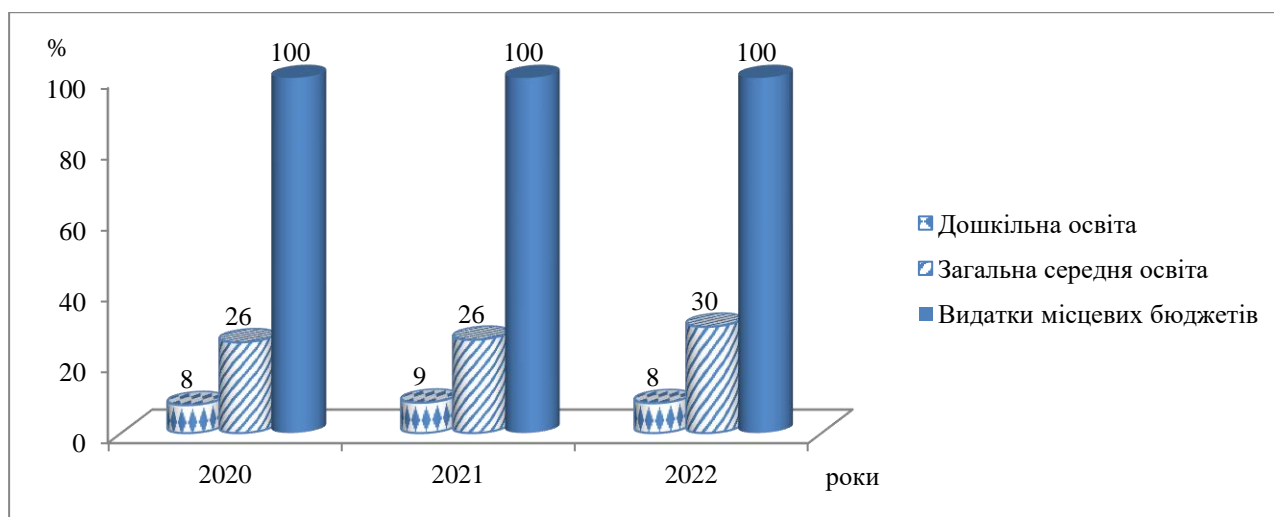

Рисунок 2.3 – Питома вага видатків на освіту у видатках місцевих бюджетів за 2020-2022 роки (побудовано на основі [24])

За станом на початок 2023 року в Україні налічується всього 1952 місцевих бюджети, з них 1469 є саме бюджетами територіальних громад. В результаті адміністративно-територіальної реформи, проведеної протягом 2015-2020 років, на місці більш як 11 тисяч місцевих рад було утворено 1469 спроможних територіальних громад. Кількість районів скоротилась з 490 до 136. Основні повноваження районних рад були передані вниз – до рад ОТГ, або вгору – до обласних рад.

В жовтні 2020 року відбулись місцеві вибори, що так би мовити «завершили» процес децентралізації, але саме в тій її частині, що стосувалась створення ОТГ та нового адміністративно-територіального устрою України. Територіальні громади було створено та прийнято їх бюджети. Загалом, за станом на 01.01.2023 року ОТГ в Україні займають площу 554,74 тис. км², із кількістю населення 34,49 млн осіб.

Фіскальна складова реформи децентралізації проявила себе у запровадженні такого механізму бюджетного регулювання, котрий замість системи тотального збалансування всіх місцевих бюджетів запровадив горизонтальне вирівнювання податкоспроможності територій залежно від рівня надходжень визначених податків на одного жителя. Реформа міжбюджетних відносин спонукає місцеву владу територіальних громад підвищувати

ефективність наповнення бюджетів, прагнути перейти на самозабезпечення та більш ощадно планувати видатки.

Процес утворення ОТГ на території України не відбувся одномоментно, адже ще з 2015 року в Україні закладено законодавчу основу для стимулювання об'єднання територіальних громад та переходу їх на прямі міжбюджетні відносини. Відповідно, на початку 2020 року такі відносини з державним бюджетом мали вже 872 ОТГ [3].

Однак, у 2020 році пандемія суттєво вплинула на фінансове становище громад, карантин відчутно знизив ділову активність, тобто зменшилась динаміка надходжень до бюджетів, а також потрібно було спрямувати додаткові видатки на протиепідемічні заходи. Таким чином бюджети ОТГ отримали подвійні збитки – недоотримані доходи та додаткові витрати.

Основні надходження у 2020 році ОТГ отримали від податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), приріст якого в порівнянні із попереднім роком становив 7,5%. Надходження плати за землю до бюджетів ОТГ зменшились на 4%, в той час як суми від податку на нерухоме майно зросли на 17,9%. Обсяги надходжень від єдиного податку також зросли на 7,8%.

Щодо видатків, то майже 70% від загальної суми видатків у 872 ОТГ було спрямовано на заробітну плату працівників різних сфер функціонування громад. На капітальні видатки виділено 14,9% бюджетних коштів, що спрямовані на проекти соціально-економічного та інфраструктурного розвитку.

З 2021 року прямі міжбюджетні відносини з Державним бюджетом вже мали усі 1438 територіальних громад, оскільки новий адміністративно-територіальний устрій повністю сформований. Відповідно інформативним буде порівняння динаміки основних показників бюджетів ОТГ у 2021-2022 роках (таблиця 2.2).

Як бачимо в частині формування доходів бюджетів ТГ динаміка є позитивною, проте не за рахунок місцевих податків та зборів, що сплачуються населенням територіальних громад, адже вони продемонстрували динаміку скорочення на 7,07%. Також, зменшилась і дохідність земель громад на 13,94%.

Таблиця 2.2 – Ключові показники бюджетів територіальних громад України за 2021-2021 роки.

Показники	Роки		Відхилення, (+/-)	
	2021	2022	Абсолютне	Приріст,%
Доходи				
Надходження по загальному фонду, млрд грн	242,84	281,91	+39,07	+16,09
Фіскальна віддача території громад, тис.грн	437,76	508,20	+70,44	+16,09
Місцеві податки і збори, млрд грн	72,53	67,40	-5,13	-7,07
у т.ч. плата за землю, млрд грн	30,01	25,83	-4,18	-13,93
Дохідність земель громад, тис.грн	54,10	46,56	-7,54	-13,94
Надходження на 1 мешканця, тис.грн	6,61	8,17	+1,56	+23,60
Видатки				
Видатки загального фонду, млрд грн, у т.ч.:	307,40	310,20	+2,8	+0,91
на утримання апарату управління	36,53	35,35	-1,18	-3,23
на освіту, млрд грн	178,99	173,85	-5,14	-2,87
на ЖКГ, млрд грн	39,54	34,31	-5,23	-13,23
на культуру, млрд грн	10,38	9,08	-1,3	-12,52
на фізкультуру і спорт, млрд. грн	4,90	4,32	-0,58	-11,84
Капітальні видатки , млрд. грн	61,88	30,11	-31,77	-51,34
Видатки на 1 мешканця, тис.грн	8,54	8,99	+0,45	+5,27
Міжбюджетні трансферти				
Офіційні трансферти, млрд грн	112,23	99,02	-13,21	-11,77
Базова дотація, млрд грн	13,67	14,54	0,87	+6,36
Реверсна дотація, млрд грн	8,99	1,33	-7,66	-85,21
Трансферти на 1 мешканця, тис.грн	3,11	2,87	-0,24	-7,72
Базова дотація на 1 мешканця, грн	378,27	421,58	43,31	+11,45
Реверсна дотація на 1 мешканця, грн	248,76	38,56	-210,2	-84,50

Джерело: складено на основі [4]

В той же час, зросла сума надходжень на одного жителя, приріст склав 23,6%. Проте суттєвий вплив тут вчинив фактор не стільки зростання доходів, скільки скорочення населення у 2022 році, оскільки значна частина громадян покинула територію нашої країни через військові дії.

Видатки бюджетів територіальних громад зросли незначно, приріст склав менше 1%. За основними напрямками, що фінансуються саме з місцевих

бюджетів територіальних громад спостерігаємо незначне падіння, більше всього скоротились «невоєнні» видатки на мистецтво, фізкультуру, спорт, ЖКГ – скорочення спостерігалось в межах 12-13%. Дуже суттєво, більш як наполовину, скоротились капітальні видатки територіальних громад, отже період воєнного стану вніс свої корективи.

Вторгнення рф у 2022 році спричинило значні виклики перед територіальними громадами. На місцевому рівні виникла потреба вирішувати гуманітарні, комунальні, логістичні та міграційні проблеми, а також відновлювати зруйноване обстрілами – на це необхідні фінансові ресурси.

Опитування приблизно третини територіальних громад, проведене за підтримки Фонду Конрада Аденауера в Україні, дозволяє «проаналізувати бюджетну ситуацію, в якій опинилися громади під час перших місяців війни та стверджувати, що вторгнення рф, спричинивши масову міграцію та зупинку бізнесу, завдало значного удару по бюджетах» [48].

Кожна четверта громада, що опинилась безпосередньо у зоні воєнних дій, зібрала щонайменше вполовину менше доходів від запланованого. Серед громад, котрі знаходились поза зоною бойових дій, дві третини все одно відзначили падіння доходів. Такі статті бюджетів як надходження ПДФО, акцизи та плата за землю скоротились найбільше. Відповідно, перед громадами постала потреба продовжувати фінансувати освіту, медицину та ЖКГ за умови падіння надходжень до подекуди 50-70%. Утворився значний дисбаланс у фінансах територіальних громад.

Місцева влада, на відміну від центрального уряду, має суттєво менший доступ до позикових коштів: емісію облігацій місцевого займу можуть здійснювати передусім великі міста; міжнародні позики та гранти спрямовуються здебільшого на інфраструктурні проекти, та й законодавчий дозвіл, як ми зазначали у першому розділі кваліфікаційної роботи, на їхнє залучення відсутній для сільських громад.

Таким чином, місцеві громади мали застосувати до інших механізмів в управлінні фінансовими ресурсами, і цілком зрозуміло, що першим стало

скорочення видатків. А вже другим – запити територіальних громад до центральної влади про пряму фінансову допомогу. Так, «серед громад-респондентів, 51% довелося ухвалювати скорочення бюджету. Найчастіше це стосувалося видатків на освіту та ЖКГ. Багатьом з них також довелося зменшити видатки на оплату праці. Щодо більшості сфер (освіти, медицини, ЖКГ, культури) недофінансування означатиме погіршення якостей публічних послуг, до яких ми звикли та які, навпаки, прагнемо покращувати/ До запиту про пряму фінансову підтримку вдалося значно менше ОТГ – лише 20%. Із них тільки половина отримала кошти. Дефіцит державного бюджету у \$3,5 млрд на місяць та пріоритетність оборонних видатків не дозволяє наростити фінансування місцевих потреб» [47].

Беззаперечно, забезпечення фінансової спроможності громади покладене на місцеве самоврядування. Якщо громада обрала активного та ефективного управлінця – буде вестись пошук та випробування всіх можливих варіантів залучення фінансових ресурсів. Проте, є декілька інструментів, на які варто звернути увагу. По-перше, навички управління фінансовими ресурсами для територіальних громад стають все важливішими, основам фінансового менеджменту на рівні місцевого самоврядування варто навчати. По-друге, розширювати зовнішнього фінансування, адже саме гранти та кредити від міжнародних партнерів використовує центральна влада як основне джерело покриття дефіциту державного бюджету. В цьому напрямку можуть працювати і територіальні громади. Горизонтальні зв'язки на рівні територіальних громад важливі, вони забезпечують у плідну співпрацю як між громадами, так із вищими рівнями іноземних урядів та організацій.

2.2 Загальна характеристика діяльності та оцінка управління фінансовими ресурсами Іванівської сільської ради у 2020-2022 роках

Іванівська сільська об'єднана територіальна громада, що знаходиться в Калинівському районі Вінницької області, утворилась 16.06.2017 р. у результаті об'єднання Іванівської та Гушинецької сільських рад Калинівського району Вінницької області із адміністративним центром у селі Іванів. Разом із адміністративним центром до складу громади входять 14 сіл. Відповідно до паспорту Іванівської сільської ОТГ за станом на 1.01.2021 чисельність населення становила 13 643 чол., з них: 2 535 чол. у віці до 18 років; 7 486 чол. – доросле працездатне населення; 3 622 чол. – пенсіонери). Площа території, котру займає Іванівська СТГ – 312,2 км².

Іванівська сільська ОТГ є самостійною адміністративно-територіальною одиницею, діє на підставі Статуту, затвердженого відповідною сесією Іванівської сільради, котрий закріплює систему самоврядування Іванівської сільської ОТГ. Територіальна громада є основним носієм функцій і повноважень місцевого самоврядування, котрі здійснюються через виконавчий комітет з метою якнайкращого задоволення різноманітних потреб мешканців ОТГ в поєднанні з інтересами держави. Діяльність виконавчого комітету Іванівської сільської ради, зокрема, спрямована на забезпечення повного надходження та раціонального використання коштів сільського бюджету.

Бюджет Іванівської сільської ОТГ – це головний фінансовий документ, котрий регламентує фінансово-господарську діяльність органів місцевої влади та бюджетних установ, а також забезпечує соціально-економічний розвиток відповідної громади.

У таблиці 2.3 наведено динаміку основних показників бюджету Іванівської сільської ОТГ.

Таблиця 2.3 – Динаміка показників бюджету Іванівської сільської ОТГ за 2020-2022 роки

Показники	Загальний фонд, млн грн			Темп приросту,%		Спеціальний фонд, млн грн			Темп приросту,%		Всього, млн грн			Темп приросту,%	
	2020	2021	2022	2021/	2022/	2020	2021	2022	2021/	2022/	2020	2021	2022	2021/	2022/
	р.	р.	р.	2020	2021	р.	р.	р.	2020	2021	р.	р.	р.	2020	2021
Доходи	52,1	103,4	117,3	+98,5	+13,4	0,6	0,9	0,9	+50,0	0	52,7	104,3	118,2	+97,9	+13,3
Видатки	49,7	100,0	110,4	+101,2	+10,4	3	4,3	7,8	+43,3	+81,4	52,7	104,3	118,2	+97,9	+13,3
Дефіцит (-)/ Профіцит (+)	2,4	3,4	6,9	41,7	102,9	-2,4	-3,4	-6,9	41,7	102,9	0	0	0	0	0

Джерело: складено на основі [25]

Як бачимо в цілому бюджет ОТГ є збалансованим протягом аналізованого періоду, хоча в розрізі фондів спостерігається щорічний профіцит за загальним та дефіцит за спеціальним фондами. Щороку відбувається внутрішнє фінансування бюджету за рахунок коштів, що передаються із загального фонду до бюджету розвитку (спеціального фонду): 2,4 млн грн у 2020 році; 3,4 млн грн у 2021 році; 6,9 млн грн у 2022 році.

Також позитивною є динаміка зростання обсягів доходів та видатків ОТГ протягом аналізованого періоду: на 97,9% у 2021 році та на 13,3% у 2022 році, що пояснюється складними обставинами непереборної сили – початком повномасштабного вторгнення на територію нашої держави.

Відповідно до даних наведених у рішеннях про бюджет Іванівської сільської об'єднаної територіальної громади [25] на 2020-2022 роки проведемо аналіз планування надходжень бюджет на напрямів здійснення видатків (таблиця 2.4).

Як бачимо було заплановане суттєве зростання доходів (+51,58 млн грн) бюджету ОТГ у 2021 році, як за рахунок власних надходжень – місцевих (+9,28 млн грн) та закріплених податків (ПДФО (+14,88 млн грн), рентна плата (+0,43 млн грн), акцизний податок(+0,4 млн грн), так і за рахунок збільшення трансфертів – базової дотації (+2,47 млн грн) та освітньої субвенції (+25,05 млн грн).

Таблиця 2.4 – Динаміка складу та структури доходів бюджету Іванівської сільської ОТГ із врахуванням міжбюджетних трансфертів за 2020-2022 роки

Показники	Роки						Відхилення			
	2020		2021		2022		2021/2020		2022/2021	
	млн грн	частка,%	млн грн	частка,%	млн грн	частка,%	млн грн	частки,%	млн грн	частки,%
Всього	52,70	100	104,28	100	118,22	100	+51,58	0	+13,94	0
Власні надходження, у т.ч.:	30,98	58,79	56,98	54,64	70,21	59,39	+26	-4,14	+13,23	+4,75
Податкові надходження, у т.ч.:	30,18	57,27	55,17	52,91	68,37	57,83	+24,99	-4,36	+13,2	+4,93
ПДФО	22,99	43,62	37,87	36,32	47,47	40,15	+14,88	-7,31	+9,6	+3,84
Рентна плата	0,39	0,74	0,82	0,79	1,03	0,87	+0,43	+0,05	+0,21	+0,08
Акцизний податок (пальне)	0,1	0,19	0,5	0,48	0,6	0,51	+0,4	+0,29	+0,1	+0,03
Місцеві податки, у т.ч.	6,69	12,69	15,97	15,31	19,32	16,34	+9,28	+2,62	+3,35	+1,03
Податок на майно	3,46	6,57	8,83	8,47	10,52	8,90	+5,37	+1,90	+1,69	+0,43
Єдиний податок	3,24	6,15	7,14	6,85	8,80	7,44	+3,9	+0,70	+1,66	+0,60
Екологічний податок	0,01	0,02	0,02	0,02	0,03	0,03	+0,01	0	+0,01	+0,01
Неподаткові надходження	0,80	1,52	1,58	1,52	1,85	1,56	+0,78	0	+0,27	+0,05
Надання адміністративних послуг	0,18	0,34	0,94	0,90	0,95	0,80	+0,76	+0,56	+0,01	-0,10
Власні надходження бюджетних установ	0,61	1,16	0,61	0,58	0,87	0,74	0	-0,57	+0,26	+0,15
Доходи від операцій з капіталом	0	0	0,19	0,18	0	0	+0,19	+0,18	-0,19	-0,18
Цільові фонди	0	0	0,04	0,04	0	0	+0,04	+0,04	-0,04	-0,04
Трансферти, у т.ч.	21,72	41,21	47,30	45,36	48,00	40,60	+25,58	+4,14	+0,7	-4,76
Базова дотація	0,66	1,25	3,13	3,00	3,49	2,95	+2,47	+1,75	+0,36	-0,05
Освітня субвенція	19,11	36,26	44,16	42,35	44,27	37,45	+25,05	+6,09	+0,11	-4,90
Медична субвенція	1,29	2,45	0	0	0	0	-1,29	-2,45	0	0
Інші субвенції та дотації між місцевими бюджетами	0,66	1,25	0,02	0,02	0,25	0,21	-0,64	-1,23	+0,23	+0,19

Джерело: складено на основі [25]

У 2022 році також було заплановано збільшення надходжень, хоча і у меншій сумі (+13,94 млн грн), і в основному за рахунок зростання власних

надходжень – знову ж таки місцевих (+3,35 млн грн) та закріплених податків (ПДФО (+9,6 млн грн)). Трансфери за планом мали зрости лише на 0,7 млн грн.

Далі, якщо розглядати рівень досягнення планових показників по доходах, то у таблиці 2.5 наведено основні показники виконання надходжень в розрізі фондів та із виокремленням податків, що є ключовими для формування бюджету.

Таблиця 2.5 – Виконання бюджету Іванівської сільської ОТГ за доходами (із врахуванням міжбюджетних трансфертів) за 2020-2022 роки

Показники	Роки						Відхилення			
	2020		2021		2022		2021/2020		2022/2021	
	млн грн	% до уточненого річного плану	млн грн	% до уточненого річного плану	млн грн	% до уточненого річного плану	млн грн	%	млн грн	%
Надходження, у т.ч.	54,15	96,0	113,73	103,7	102,4	86,6	+59,58	+7,7	-11,33	-17,1
Власні надходження, у т.ч.	29,81	93,1	65,73	106,7	65,6	93,4	+35,92	+13,6	-0,13	-13,3
ПДФО	22,23	91,1	44,18	106,8	46,1	97,1	+21,95	+15,7	1,92	-9,7
Місцеві податки	6,68	98,6	19,19	107,7	15,3	79,2	+12,51	+9,1	-3,89	-28,5
Міжбюджетні трансфери з державного та місцевих бюджетів	24,3	100	47,9	100	55,0	114	+23,6	0	7,1	+14

Джерело: складено на основі [25]

Як бачимо з даних таблиці 2.5 у 2020 планові показники по надходженнях до бюджету ОТГ не були досягнуті, хоча відсоток виконання і є дуже високим. Також слід зазначити, що протягом бюджетного року відбуваються постійні коригування та внесення змін у планові показники бюджету, тому як ми бачимо хоча відсоток виконання по уточненому річному плану менше 100, та все одно фактичні надходження перевищили першопочатковий плановий обсягом на 1,45 млн грн. Натомість у 2021 році спостерігаємо перевиконання показників надходжень як в цілому, так і за основними податками, що формують бюджет

ОТГ. Проте у 2022 рік з початком повномасштабного вторгнення рф показники щодо виконання бюджету ОТГ за доходами демонструють тенденцію недовиконання. Лише по трансфертах, переданих з державного бюджету, бачимо зростання фактичних обсягів, що пов'язано із зростанням державної підтримки громад в умовах воєнного стану.

Відповідно до рішень про бюджет ОТГ проведемо аналіз планового розподілу видатків у розрізі функцій за 2020-2022 роки (таблиця 2.6).

Таблиця 2.6 – Динаміка складу та структури видатків бюджету Іванівської сільської ОТГ у розрізі функцій за 2020-2022 роки

Показники	Роки						Відхилення			
	2020		2021		2022		2021/2020		2022/2021	
	млн грн	частка,%	млн грн	частка,%	млн грн	частка,%	млн грн	частки,%	млн грн	частки,%
Всього	52,70	100,00	104,28	100	118,22	100	51,58	0,00	13,93	0,00
Державне управління	9,63	18,27	13,45	12,90	16,42	13,89	3,82	-5,37	2,97	0,99
Освіта	36,81	69,85	79,51	76,24	85,64	72,44	42,70	6,39	6,13	-3,80
Охорона здоров'я	0,36	0,68	0,65	0,62	1,40	1,18	0,29	-0,05	0,75	0,56
Соціальний захист та соціальне забезпечення	0,28	0,53	3,79	3,64	4,51	3,81	3,51	3,10	0,71	0,18
Культура і мистецтво	1,39	2,64	2,86	2,74	3,58	3,03	1,47	0,10	0,73	0,29
Фізична культура і спорт	0,01	0,02	0,05	0,05	0,05	0,04	0,04	0,03	0,00	-0,01
Житлово-комунальне господарство	1,49	2,83	1,47	1,41	2,34	1,98	-0,02	-1,42	0,86	0,56
Економічна діяльність	0,83	1,57	1,47	1,41	2,85	2,41	0,64	-0,16	1,38	1,00
Охорона навколишнього природного середовища	0,01	0,02	0,03	0,02	0,03	0,03	0,01	0,00	0,00	0,00
Інша діяльність	0,00	0,00	0,42	0,41	0,47	0,40	0,42	0,41	0,05	-0,01
Резервний фонд	0,30	0,57	0,35	0,34	0,50	0,42	0,05	-0,23	0,15	0,09
Субвенції з місцевого бюджету іншим місцевим бюджетам	1,59	3,02	0,24	0,23	0,44	0,37	-1,35	-2,79	0,20	0,14

Джерело: складено на основі [25]

З даних таблиці 2.6 видно, що більше всього видатків з бюджету ОТГ спрямовується на освіту: частка таких видатків становила 69,85%, 76,24% та

72,44% відповідно по роках. У 2020 році за цією функцією виконувались такі програми 1010 «Надання дошкільної освіти», 1020 «Надання загальної середньої освіти загальноосвітніми навчальними закладами» та 1162 «Інші програми та заходи у сфері освіти». Вже у 2021-22 роках перелік програм за функцією «Освіта» був суттєво розширений, а саме з'явилися програми 1141 «Забезпечення діяльності інших закладів у сфері освіти», 1160 «Забезпечення діяльності центрів професійного розвитку педагогічних працівників», 1200 «Надання освіти за рахунок субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами». Також слід відмітити, що якщо у 2020 році всі видатки йшли через Іванівську сільраду як розпорядника коштів (із фінансуванням 52,7 млн грн (з них 32,8 млн грн оплата праці із загальному фонду, то у 2021 році в складі вило було виокремлено як розпорядника бюджетних коштів / відповідального виконавця за програмами у освіті, культурі та мистецтві і фізичній культурі та спорті відділ освіти, молоді, спорту, культури і туризму Іванівської сільської ради (із фінансуванням 82,3 млн грн (з них 58,6 млн грн оплата праці із загального фонду), а також фінансовий відділ Іванівської сільської ради із фінансуванням 1,75 млн грн (з них 0,91 млн грн оплата праці із загального фонду) як розпорядника бюджетних коштів / відповідального виконавця за програмами державного управління в територіальній громаді).

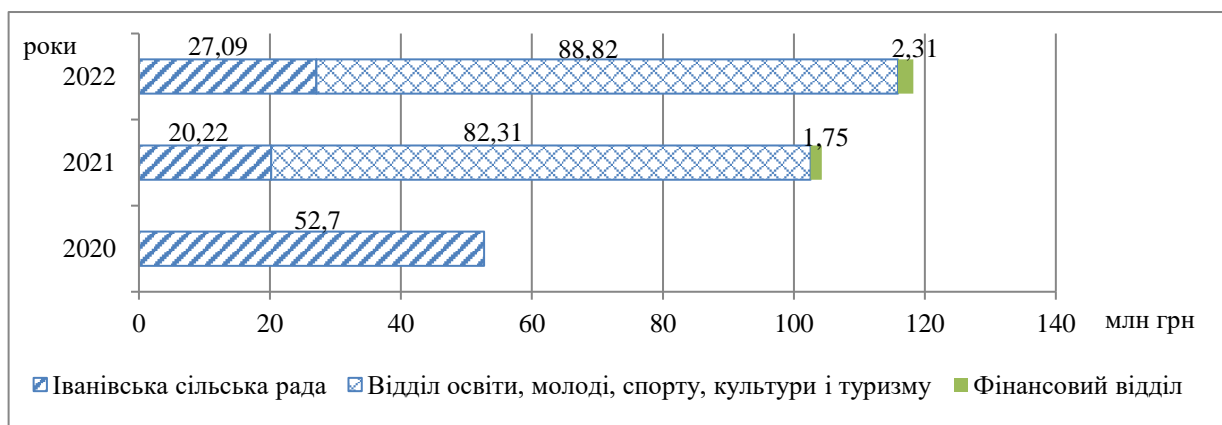

Рисунок 2.4 – Розподіл фінансування програм з бюджету Іванівської сільської ОТГ в розрізі розпорядників у 2020-2022 роках

Отже, якщо розглядати рівень досягнення планових показників по фінансуванню видатків, то у таблиці 2.7 наведено основні показники виконання видатків в розрізі фондів бюджету.

Таблиця 2.7 – Виконання бюджету Іванівської сільської ОТГ за видатками за 2020-2022 роки

Показники	Роки						Відхилення			
	2020		2021		2022		2021/2020		2022/2021	
	млн грн	% до уточненого річного плану	млн грн	% до уточненого річного плану	млн грн	% до уточненого річного плану	млн грн	%	млн грн	%
Видатки всього, у т.ч.	54,73	85,60	108,89	96,70	97,3	82,2	+54,16	+11,1	-11,59	-14,5
Загальний фонд	45,24	84,3	95,32	95,4	89,5	81,3	+50,08	+11,1	-5,82	-14
Спеціальний фонд	9,49	92,4	13,57	98,1	7,8	100	+4,08	+5,7	-5,77	+1,9

Джерело: складено на основі [25]

Як бачимо з даних таблиці 2.5 у 2020 планові показники по надходженнях до бюджету ОТГ не були досягнуті, і відсоток виконання і є не дуже високим. Також слід зазначити, що протягом бюджетного року відбуваються постійні коригування та внесення змін у планові показники бюджету, тому як ми бачимо хоча відсоток виконання по уточненому річному плану менше 100, та все одно фактичне виконання бюджету за видатками перевищило першопочатковий плановий обсяг. Натомість у 2021 році спостерігаємо підвищення рівня виконання бюджету за видатками в середньому на 11%. Проте у 2022 рік з початком повномасштабного вторгнення рф показники щодо виконання бюджету ОТГ за видатками демонструють поглиблення тенденції недовиконання.

Далі розглянемо діяльність Іванівської сільської ради як головного розпорядника коштів бюджету ОТГ. Рада Іванівської ОТГ є «виборним представницьким органом місцевого самоврядування, що складається з

депутатів і відповідно до закону представляє територіальну громаду та здійснює від її імені та в її інтересах функції і повноваження місцевого самоврядування» [37]. Відповідно до даних звітності, наведеної в Додатках А, Б, В склад та динаміку майна Іванівської сільської ради за 2020-2022 роки подано в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8 – Склад та динаміка активів Іванівської сільської ради за 2020-2022 роки

Показники	Роки			Абс.відхилення, грн		Відн. відхилення, %	
	2020	2021	2022	2021/ 2020	2022/ 2021	2021/ 2020	2022/ 2021
I. НЕФІНАНСОВІ АКТИВИ							
Основні засоби:	32 503 706	21 915 885	22 824 758	-10 587 821	+908 873	-32,6	+4,1
первісна вартість	48 480 969	35 918 576	38 538 046	-12 562 393	+2 619 470	-25,9	+7,3
знос	15 977 263	14 002 691	15 713 288	-1 974 572	+1 710 597	-12,4	+12,2
Незавершені капітальні інвестиції	1 024 630	0	34 550	-1 024 630	+34 550	-100	+100
Запаси	837 343	290 647	654 242	-546 696	+363 595	-65,3	+125,1
Усього за розділом I	34 365 679	22 206 532	23 513 550	-12 159 147	+1 307 018	-35,4	+5,9
II. ФІНАНСОВІ АКТИВИ							
Поточна дебіторська заборгованість:							
за виданими авансами	0	16554	31452	+16 554	+14 898	+100	+90,0
за розрахунками із соціального страхування	35907	0	0	-35 907	0	-100	0
інша поточна дебіторська заборгованість	20783	0	0	-20 783	0	0	0
Грошові кошти та їх еквіваленти розпорядників бюджетних коштів та державних цільових фондів у:							
національній валюті, у тому числі в:	214 571	40 498	37 485	-174 073	-3 013	-81,1	-7,4
касі	0	0	0	0	0	0	0
казначействі	214 571	40 498	37 485	-174 073	-3 013	-81,1	-7,4
Усього за розділом II	271 261	57 052	68 937	-214 209	+11 885	-79,0	+20,8
III. ВИТРАТИ МАЙБУТНІХ ПЕРІОДІВ							
БАЛАНС	34 636 940	22 263 584	23 582 487	-12 373 356	+1 318 903	-35,7	+5,9

Активи Іванівської сільської ради в 2020-2022 роках сформовані за рахунок основних засобів, незавершених капітальних інвестицій, запасів, поточної дебіторської заборгованості, грошових коштів (та їх еквівалентів) розпорядників бюджетних коштів у національній валюті. Загальна вартість

активів (рухомого та нерухомого майна, котре перебуває в розпорядженні сільської ради) протягом аналізованого періоду скоротилась у 2021 році на 12,6 млн грн або ж 35,7%, проте у 2022 році зросла на 1,3 млн грн або ж на 5,9%.

Таблиця 2.9 – Склад та динаміка джерел фінансових ресурсів Іванівської сільської ради за 2020-2022 роки

Показники	Роки			Абс.відхилення, грн		Відн. відхилення, %	
	2020	2021	2022	2021/ 2020	2022/ 2021	2021/ 2020	2022/ 2021
I. ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ ТА ФІНАНСОВИЙ РЕЗУЛЬТАТ							
Внесений капітал	48 480 969	35 918 576	38 538 046	-12 562 393	+2 619 470	-25,9	+7,3
Фінансовий результат	-14 904 566	-13 654 992	-14 995 140	+1 249 574	-1 340 148	-8,4	+9,8
Цільове фінансування	1 024 630	0	0	-1 024 630	0	-100,0	0
Усього за розділом I	34 601 033	22 263 584	23 542 906	-12 337 449	+1 279 322	-35,7	+5,7
II. ЗОБОВ'ЯЗАННЯ							
Поточні зобов'язання:							
за розрахунками за товари, роботи, послуги	0	0	39581	0	+39 581	0	+100
за платежами до бюджету	799	0	0	-799	0	-100	0
за розрахунками з оплати праці	35108	0	0	-35 108	0	-100	0
Усього за розділом II	35 907	0	39581	-35 907	39 581	-100	+100
III. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ							
IV. ДОХОДИ МАЙБУТНІХ ПЕРІОДІВ							
БАЛАНС	34 636 940	22 263 584	23 582 487	-12 373 356	+1 318 903	-35,7	+5,9

Джерела формування активів Іванівської сільської ради в 2020-2022 роках представлені в основному внесеним капіталом, цільовим фінансуванням (лише у 2022 році на суму 1,02 млн грн), та доволі невеликими сумами поточних зобов'язань у 2020 та 2022 роках.

Фінансовий результат діяльності Іванівської сільської ради на кінець 2022 року за балансом становив -14,99 млн грн, що свідчить про недофінансування установи відповідно до її кошторису та взятих бюджетних зобов'язань, що в свою чергу понижує ефективність роботи Іванівської сільської ради через обмеженість бюджетного фінансування її діяльності. Детальний аналіз фінансових результатів Іванівської сільської ради у 2020-2022 роках наведено в таблиці 2.10.

Таблиця 2.10 – Аналіз фінансових результатів діяльності Іванівської сільської ради за 2020-2022 роки

Показники	Роки			Абс.відхилення, грн		Відн. відхилення, %	
	2020	2021	2022	2021/2020	2022/2021	2021/2020	2022/2021
1	2	3	4	5	6	7	8
I. ФІНАНСОВИЙ РЕЗУЛЬТАТ ДІЯЛЬНОСТІ							
ДОХОДИ							
Доходи від обмінних операцій							
Бюджетні асигнування	43 006 496	13 676 954	13 228 348	-29 329 542	-448 606	-68,2	-3,3
Доходи від надання послуг (виконання робіт)	138 684	0	0	-138 684	0	-100	0
Доходи від продажу активів	22 098	0	0	-22 098	0	-100	0
Інші доходи від обмінних операцій	5 480	5 661	1 707	+181	-3 954	+3,3	-69,8
Усього доходів від обмінних операцій	43 172 758	13 682 615	13 230 055	-29 490 143	-452 560	-68,3	-3,3
Доходи від необмінних операцій							
Трансферти	2 950 033			-2 950 033	0	-100	0
Інші доходи від необмінних операцій	633 615			-633 615	0	-100	0
Усього доходів від необмінних операцій	3 583 648	0	0	-3 583 648	0	-100	0
Усього доходів	46 756 406	13 682 615	13 230 055	-33 073 791	-452 560	-70,7	-3,3
ВИТРАТИ							
Витрати за обмінними операціями							
Витрати на виконання бюджетних програм	40 077 663	14 281 032	13 778 733	-25 796 631	-502 299	-64,4	-3,5
Витрати на виготовлення продукції (надання послуг, виконання робіт)	5 227 645	0	4000	-5 227 645	+4 000	-100	0
Інші витрати за обмінними операціями	18 242	0	900	-18 242	+900	-100	0
Усього витрат за обмінними операціями	45 323 550	14 281 032	13 783 633	-31 042 518	-497 399	-68,5	-3,5
Витрати за необмінними операціями							
Трансферти	2 950 033	0	0	-2 950 033	0	-100	0
Інші витрати за необмінними операціями	311 239	708 157	841 872	+396 918	+133 715	+127,5	+18,9
Усього витрат за необмінними операціями	3 261 272	708 157	841 872	-2 553 115	+133 715	-78,3	+18,9
Усього витрат	48 584 822	14 989 189	14 625 505	-33 595 633	-363 684	-69,1	-2,4
Профіцит/дефіцит за звітний період	-1 828 416	-1 306 574	-1 395 450	+521 842	-88 876	-28,5	+6,8

Серед доходів за обмінними операціями першість тримають бюджетні асигнування, що складають у 2022 році 13,2 млн грн, що менше показника попереднього року на 0,45 млн грн, а у 2021 році скорочення бюджетних асигнувань становило 29,3 млн грн. Це пояснюється передаванням виконання

програм по освіті, культурі та мистецтву, фізичній культурі та спорті на відділ освіти, культури, молоді, спорту та туризму в якості відповідального виконавця програм. Доходи від надання послуг та продажу активів були наявні лише у 2020 році. Серед доходів за необмінними операціями трансферти, які складають в 2020 році 2,9 млн грн, були наявні лише у 2020 році, що знову є таки пояснюється передаванням виконання програм, котрі фінансуються за трансфертом (освітньою субвенцією) іншому розпоряднику.

Як і доходи, витрати Іванівської сільської ради передбачають витрати за обмінними та необмінними операціями. Серед витрат за обмінними операціями протягом аналізованого періоду першість тримають витрати на виконання бюджетних програм, хоча протягом 2021 року відбулось скорочення їх на 64,4%, а у 2022 році ще на 3,5%. Різке падіння пояснюється реформуванням мережі розпорядників коштів бюджету ОТГ. Цим же пояснюється наявність трансфертів у витратах за необмінними операціями лише у 2020 році.

Фінансування Іванівської сільської ради у 2020-2022 за кошторисом демонструє негативні тенденції, а саме протягом усього періоду результат був негативним (рисунок 2.5).

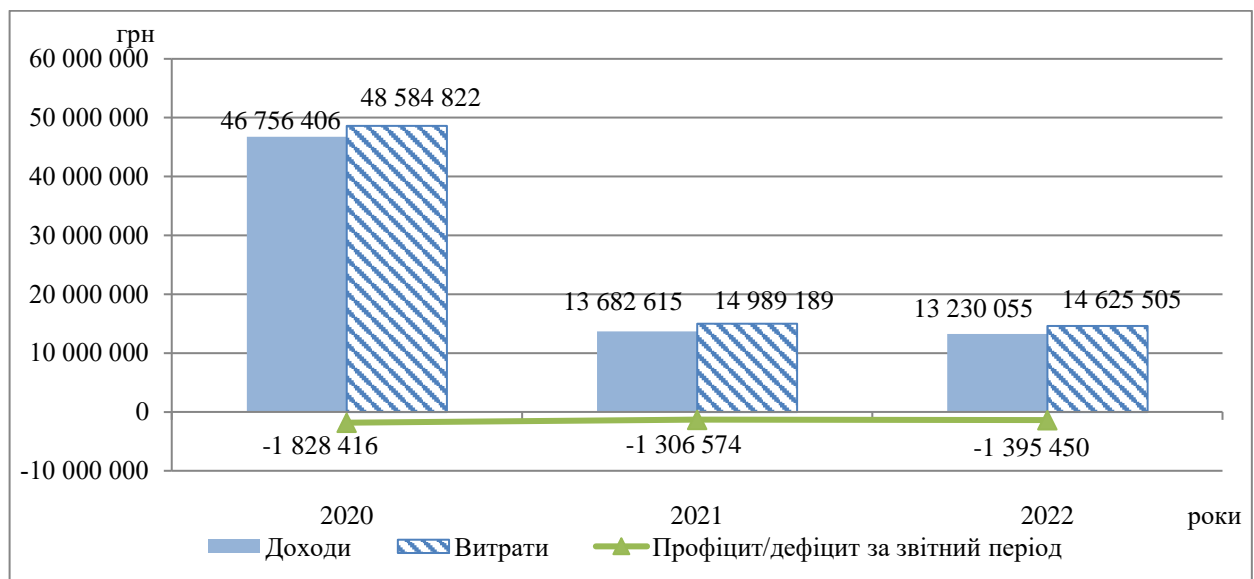

Рисунок 2.5 – Динаміка фінансових результатів діяльності Іванівської сільської ради за 2020-2022 роки

Елементи витрат за обмінними операціями Іванівської сільської ради у 2020-2022 роках наведено у таблиці 2.11.

Таблиця 2.11 – Елементи витрат за обмінними операціями Іванівської сільської ради за 2020-2022 роки

Показники	Код рядка	Роки			Абс.відхилення, грн		Відн. відхилення, %	
		2020	2021	2022	2021/2020	2022/2021	2021/2020	2022/2021
Витрати на оплату праці	2820	27 787 723	8 660 281	9 281 002	-19 127 442	+620 721	-68,8	+7,2
Відрахування на соціальні заходи	2830	6 009 826	1 938 841	2 078 723	-4 070 985	+139 882	-67,7	+7,2
Матеріальні витрати	2840	9 660 178	2 179 509	658 529	-7 480 669	-1 520 980	-77,4	-69,8
Амортизація	2850	1 847 581	1 502 401	1 764 479	-345 180	+262 078	-18,7	+17,4
Інші витрати	2860	18 242	0	900	-18 242	+900	-100	+100
Усього	2890	45 323 550	14 281 032	13 783 633	-31 042 518	-497 399	-68,5	-3,5

Витрати за обмінними операціями Іванівської сільської ради в 2020-2022 роках в аналізованому періоді мають тенденцію до скорочення в 2021 році у порівнянні з 2020 роком на 31,1 млн грн, тоді як в 2022 році обсяг цих витрат скоротився ще на 0,49 млн грн. Витрати за обмінними операціями включають оплату праці, відрахування на соціальні заходи, матеріальні витрати, амортизацію та інші витрати (таблиця 2.12).

Таблиця 2.12 – Структура витрат за обмінними операціями Іванівської сільської ради за 2020-2022 роки

Показники	Код рядка	Роки			Абс.відхилення, грн	
		2020	2021	2022	2021/2020	2022/2021
Витрати на оплату праці	2820	61,31	60,64	67,33	-0,67	+6,69
Відрахування на соціальні заходи	2830	13,26	13,58	15,08	+0,32	+1,50
Матеріальні витрати	2840	21,31	15,26	4,78	-6,05	-10,48
Амортизація	2850	4,08	10,52	12,80	+6,44	+2,28
Інші витрати	2860	0,04	0,00	0,01	-0,04	+0,01
Усього	2890	100,00	100,00	100,00	0	0

В структурі витрат за обмінними операціями Іванівської сільської ради у 2020-2022 роках більшу частину, а саме 60-67%, протягом аналізованого

періоду становлять витрати на оплату праці, 13-15% - відрахування на соціальні заходи. А от частка матеріальних витрат суттєво скоротилась з 21,31% до 4,78%. Натомість зросла частка амортизації: з 4,08% до 12,8%.

Проведений аналіз стану виконання бюджету Іванівської сільської ОТГ та діяльності Іванівської сільської ради як головного розпорядника дають змогу зробити висновки про відносно незадовільний стан фінансів територіальної громади, адже рівень досягнення запланованих показників по доходах був досягнутий лише у 2021 році, а видатковій частині протягом усіх трьох років спостерігалось недовиконання. Зрозуміло, що воєнний стан негативно вплинув на рівень наповнення бюджету і відповідно можливості фінансувати заплановані видатки. Проте у попередні 2020-2021 роки даний факт свідчить про низьку якість планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади.

3 Забезпечення фінансової спроможності територіальної громади як пріоритетний напрямок вдосконалення управління її фінансовими ресурсами

Управління фінансовими ресурсами територіальної громади не є самоціллю для виборних органів місцевого самоврядування, а має мати на меті забезпечення фінансової спроможності територіальних громад. Тобто результатом управлінських дій та рішень на рівні громади є формування в достатньому обсязі фінансових ресурсів та використання їх на забезпечення функціонування громади на належному рівні, а також її місцевий економічний розвиток. Відтак, при формуванні перспективних ОТГ важливим був попередній розрахунок їх фінансової спроможності, котрий дозволяв оцінити ризики та переваги об'єднання, обрахувати потребу пошуку додаткових коштів та упорядкуванні видатків.

Спроможні територіальні громади – це такі «територіальні громади сіл (селищ, міст), які в результаті добровільного об'єднання здатні самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень надання послуг, зокрема у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства, з урахуванням кадрових ресурсів, фінансового забезпечення та розвитку інфраструктури відповідної адміністративно-територіальної одиниці» [12].

Низький фінансовий потенціал місцевого самоврядування в комплексі із передаванням їм делегованих функцій без компенсації видатків відповідними надходженнями до їх бюджетів, суттєво обмежує їхню участь у бюджетному процесі, і в той же час є стримуючим фактором розвитку територій. Імплементована в Україні фінансово-бюджетна децентралізація представляється одним з найбільш ефективних і дієвих способів забезпечення спроможності громад, що має на меті формування їх фінансової автономії в подальшому. В контексті проведеного в рамках кваліфікаційної роботи дослідження, вважаємо за доцільне підтримати думку Куценко Т. та Сіренко Я.

щодо визначення: «фінансова спроможність територіальної громади – це його здатність забезпечувати надходження достатнього обсягу фінансових ресурсів і формування ефективної структури їх джерел, а також їх якісний розподіл та ефективне використання для подолання дестабілізаторів і досягнення стабільності соціально-економічного розвитку утворення в короткостроковій і довгостроковій перспективі» [15].

Беручи до уваги існування різних думок та підходів до трактування категорії «фінансові ресурси територіальної громади», що було досліджено нами в пункті 1.1 даної кваліфікаційної роботи, можемо узагальнити, що дане поняття включає в себе: надходження бюджету ОТГ, фінансові ресурси домогосподарств, фінансові ресурси суб'єктів підприємницької діяльності та фінансово-кредитних установ, а потенційні залучення ззовні для забезпечення соціально-економічного розвитку території. Також слід зауважити, що у місцевому бюджеті, завдяки фіскальному та іншим методам мобілізації коштів, концентрується частина фінансових ресурсів усіх жителів територіальної громади – у вигляді бюджетних ресурсів. Також, частина коштів потрапляє до бюджету ОТГ від жителів інших територій держави через механізм горизонтального вирівнювання та надання субвенцій. На добровільній основі жителі ОТГ можуть долучатись до фінансування проєктів, що реалізуються органами самоврядування в рамках місцевого економічного розвитку. Мова йде про інвестиційні та кредитні джерела фінансових ресурсів ОТГ. Окрім фінансових ресурсів для забезпечення фінансової спроможності ОТГ вагомим є пошук та залучення потенційних фінансових резервів, котрі разом з фінансовими ресурсами територіальної громади формують її фінансовий потенціал [19].

Оскільки, для органів самоврядування громади бюджетна частина фінансових ресурсів є гарантованою в законодавчому сенсі та, зазвичай, найбільшою за обсягом сумою доступних коштів, то проведемо аналіз надходження та витрачання коштів Іванівської сільської ради по загальному та по спеціальному фондах. Із запровадженням у 2017 році ПЦМ – програмно-

цільового методу – і на місцевому рівні також, бюджети ОТГ складаються як сукупність відповідних програм, тобто видатки мають чітке цільове спрямування в розрізі функцій та фінансування повноважень органів самоврядування. У таблиці 3.1 подано динаміку надходження та використання коштів загального фонду Іванівської сільської ради за 2020-2022 роки.

Таблиця 3.1 – Динаміка надходження та використання коштів загального фонду Іванівської сільської ради за 2020-2022 роки

Показники	Роки			Абс.відхилення, грн	
	2020	2021	2022	2021/ 2020	2022/ 2021
1	2	3	4	5	6
0100 Державне управління					
0110150 - Організаційне, інформаційно-аналітичне та матеріально-технічне забезпечення діяльності обласної ради, районної ради, районної у місті ради (у разі її створення), міської, селищної, сільської рад					
Затверджено на звітний рік	9757154	11486910,7	12679517	+1729756,7	+1192606,3
Касові за звітний період	9520282,13	10984138,5	11752958,82	+10031856	+768820,32
% виконання	95,62	92,69	-1,95	-2,93	+95,62
0110170 - Підвищення кваліфікації депутатів місцевих рад та посадових осіб місцевого самоврядування					
Затверджено на звітний рік	5000	3350	4000	-1650	650
Касові за звітний період	2100	3350	0	1250	-3350
% виконання	42,00	100	0	+58,00	-100
0110191 - Проведення місцевих виборів					
Затверджено на звітний рік	5000	0	0	-5000	0
Касові за звітний період	4832	0	0	-4832	0
% виконання	96,64	0	0	-96,64	0
0110180 - Інша діяльність у сфері державного управління					
Затверджено на звітний рік	0	12000	6000	12000	-6000
Касові за звітний період	0	12000	0	12000	-12000
% виконання	0	100	0	+100	-100
1000 Освіта					
011010 - Надання дошкільної освіти					
Затверджено на звітний рік	6 811 387,00	0	0	-6811387	0
Касові за звітний період	5 954 697,38	0	0	-5954697,4	0
% виконання	87,42	0	0	-87,42	0
011020 - Надання загальної середньої освіти закладами середньої освіти					
Затверджено на звітний рік	27103461	0	0	-27103461	0
Касові за звітний період	20988018	0	0	-20988018	0
% виконання	77,44	0	0	-77,44	0
011162- Інші програми та заходи у сфері освіти					
Затверджено на звітний рік	12 230,00	0	0	-12230	0
Касові за звітний період	12 230,00	0	0	-12230	0
% виконання	100	0	0	-100	0
3000 Соціальний захист та соціальне забезпечення					
0113242 - Інші заходи у сфері соціального захисту і соціального забезпечення					
Затверджено на звітний рік	247 000,00	452 246,00	1 228 400,00	+205246	+776154
Касові за звітний період	239 313,00	436 384,75	490 073,00	+197071,75	+53688,25
% виконання	96,89	96,49	39,90	-0,40	-56,60
0113032 - Надання пільг окремим категоріям громадян з оплати послуг зв'язку					
Затверджено на звітний рік	0	1240	1350	+1240	+110
Касові за звітний період	0	653,57	775,88	+653,57	+122,31
% виконання	0	52,71	57,47	+52,71	+4,77

Продовження таблиці 3.1

1	2	3	4	5	6
0113033 - Компенсаційні виплати на пільговий проїзд автомобільним транспортом окремим категоріям громадян					
Затверджено на звітний рік	0	20285	65138	+20285	+44853
Касові за звітний період	0	20284,18	65137,42	+20284,18	+44853,24
% виконання	0	100	100	+100	0
0113160 - надання соціальних гарантій фізичним особам що надають соціальні послуги громадянам похилого віку, особам з інвалідністю, хворим, які не здатні до самообслуговування					
Затверджено на звітний рік	0	52606	135800	+52606	+83194
Касові за звітний період	0	43306,25	81209,08	+43306,25	+37902,83
% виконання	0	82,32	59,80	+82,32	-22,52
113112 - Заходи державної політики з питань дітей та їх соціального захисту					
Затверджено на звітний рік	0	0	20000	0	+20000
Касові за звітний період	0	0	16914	0	+16914
% виконання	0	0	84,57	0	+84,57
4000 Культура і мистецтво					
0114030 - Забезпечення діяльності бібліотек					
Затверджено на звітний рік	486 770,00	0	0	-742270	0
Касові за звітний період	416 653,84	0	0	-650977,65	0
% виконання	85,60	0	0	-85,60	0
0114060 - Забезпечення діяльності палаців і будинків культури, клубів, центрів дозвілля та інших клубних закладів					
Затверджено на звітний рік	742 270,00	0	0	-742270	0
Касові за звітний період	650 977,65	0	0	-650977,65	0
% виконання	87,70	0	0	-87,70	0
0114082 - Інші заходи в галузі культури і мистецтва					
Затверджено на звітний рік	18 025,00	234 592,00	337 400,00	+216567	+102808
Касові за звітний період	15 079,00	193 158,00	4 646,00	+178079	-188512
% виконання	83,66	82,34	1,38	-1,32	-80,96
6000 Житлово-комунальне господарство					
0116030 - Організація благоустрою населених пунктів					
Затверджено на звітний рік	1 027 298,00	15 600,00	200 000,00	-1011698	+184400
Касові за звітний період	1 018 809,89	6 745,30	8 221,50	-1012064,6	+1476,2
% виконання	99,17	43,24	4,11	-55,93	-39,13
0116090 – Інша діяльність у сфері житлово-комунального господарства					
Затверджено на звітний рік	0	3000	0	+3000	-3000
Касові за звітний період	0	0	0	0	0
% виконання	0	0	0	0	0
7000 Економічна діяльність					
7100 Сільське, лісове, рибне господарство та мисливство					
0117130 - Здійснення заходів із землеустрою					
Затверджено на звітний рік	339 253,00	265 231,00	0	-74022	-265231
Касові за звітний період	215 805,60	265 230,56	0	+49424,96	-265230,56
% виконання	63,61	100	0	+36,39	-100
7300 Будівництво та регіональний розвиток					
0117330 - Будівництво інших об'єктів комунальної власності					
Затверджено на звітний рік	0	150 000,00	0	+150000	-150000
Касові за звітний період	0	73 976,00	0	+73976	-73976
% виконання	0	49,32	0	+49,32	-49,32
117370 - Реалізація інших заходів щодо соціально-економічного розвитку територій					
Затверджено на звітний рік	200 071,00	139 500,00	0	-60571	-139500
Касові за звітний період	200 070,38	139 498,20	0	-60572,18	-139498,2
% виконання	100	100	0	0	-100
7400 Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство					
117461 Утримання та розвиток автомобільних доріг та дорожньої інфраструктури за рахунок коштів місцевого бюджету					
Затверджено на звітний рік	249	50 042,00	31 000,00	+49793	-19042
Касові за звітний період	0	46 818,00	0	+46818	-46818
% виконання	0	93,56	0	+93,56	-93,56

Кінець таблиці 3.1

1	2	3	4	5	6
7600 Інші програми та заходи, пов'язані з економічною діяльністю					
0117680 - Членські внески до асоціацій органів місцевого самоврядування					
Затверджено на звітний рік	24 513,00	27 535,00	30 000,00	+3022	+2465
Касові за звітний період	18 707,50	27 535,00	13 324,00	+8827,5	-14211
% виконання	76,32	100	44,41	+23,68	-55,59
8000 Інша діяльність					
8100 Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій					
118110 Заходи із запобігання та ліквідації надзвичайних ситуацій та наслідків стихійного лиха					
Затверджено на звітний рік	0	0	53 000,00	0	+53000
Касові за звітний період	0	0	0	0	0
% виконання	0	0	0	0	0
0118130 - Забезпечення діяльності місцевої пожежної охорони					
Затверджено на звітний рік	0	424 580,00	743 438,00	+424580	+318858
Касові за звітний період	0	390 630,58	703 258,21	+390630,58	+312627,63
% виконання	0	92,00	94,60	+92	+2,59
8200 Громадський порядок та безпека					
0118240 - Заходи та роботи з територіальної оборони					
Затверджено на звітний рік	0	0	657 700,00	0	+657700
Касові за звітний період	0	0	657 696,39	0	+657696,39
% виконання	0	0	100	0	+100
8700 Резервний фонд					
Затверджено на звітний рік	14253	0	0	-14253	0
Касові за звітний період	0	0	0	0	0
% виконання	0	0	0	0	0

Розподіл програм бюджету ОТГ, що фінансуються за загальним фондом Іванівської сільської ради, на напрямки витрачання фінансових ресурсів наведено на рисунку 3.1.

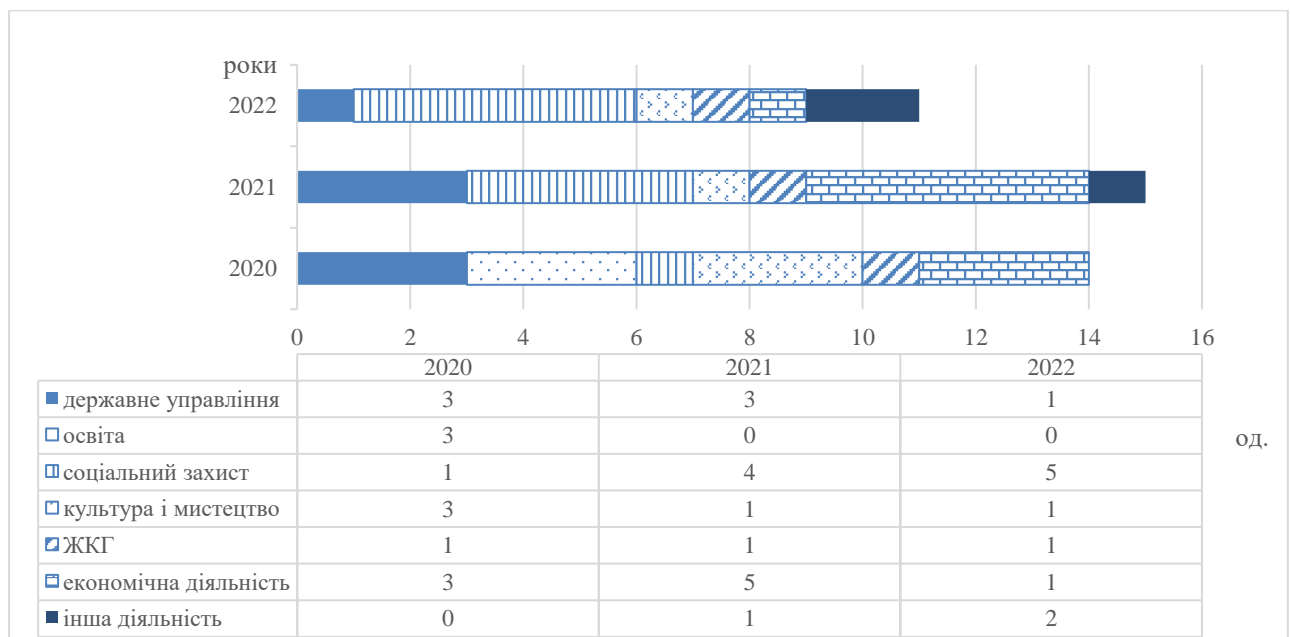

Рисунок 3.1 – Номенклатура бюджетних програм, що фінансуються з загального фонду Іванівської сільської ради у 2020-2022 роках

Загальна кількість профінансованих програм у 2020-2021 роках залишається практично незмінною (+1 програма у 2021 році), а от у 2022 році фінансування виділено на 4 програми менше. Також суттєво змінилось функціональне спрямування витрачання фінансових ресурсів Іванівської сільської ради як розпорядника коштів. З 2021 року програми по освіті, культурі та мистецтву передані відділу освіти, культури, молоді та спорту як структурному підрозділу виконавчого апарату сільської ради. Збільшилась кількість програм з соціального захисту, ЖКГ та економічної діяльності. Проте у 2022 році під впливом зовнішніх обставин знову змінились напрями витрачання фінансових ресурсів: скоротилась кількість профінансованих програм з державного управління (на місцевому рівні) та економічної діяльності. Натомість з'явилися витрати на територіальну оборону, місцеву пожежну охорону тощо.

Аналізуючи рівень досягнення планових показників фінансування бюджетних програм по загальному фонду, робимо висновок що має місце хронічне недофінансування по більшості бюджетних програм, головним розпорядником по яких є Іванівська сільська рада. Стовідсотково профінансовані лише деякі програми і то це радше виняток, що підтверджує тезу щодо хронічного недофінансування по загальному фонду (таблиця 3.2).

Таблиця 3.2 – Розподіл бюджетних програм, що фінансуються по загальному фонду, за рівнем досягнення планових показників у 2020-2022 роках

Обсяг надходження фінансування	2020 рік		2021		2022 рік	
	од.	Код і функція	од.	Код і функція	од.	Код і функція
1	2	3	4	5	6	7
Повністю профінансовані	2	0111162- Державне управління, 117370 – Економічна діяльність	6	0110170, 0110180 - Державне управління 0113033 – Соціальний захист 0117130, 117370, 0117680 - Економічна діяльність	2	0113033 - Соціальний захист, 0118240 – Інша діяльність

Кінець таблиці 3.2

1	2	3	4	5	6	7
Частково профінансовані	12	0110150, 0110170, 0110191 - Державне управління, 0111010, 0111020 – Освіта, 0113242 - Соціальний захист, 0114030, 0114060, 0114082 – Культура, 0116030 – ЖКГ, 0117130, 0117680 - Економічна діяльність	9	0110150 – Державне управління, 0113242, 0113032, 0113160 - Соціальний захист, 0114082 Культура, 0116030 – ЖКГ, 0117330, 117461 -Економічна діяльність , 0118130 - Інша діяльність	9	0110150 – Державне управління, 0113242, 0113032, 0113160 , 113112 - Соціальний захист, 0114082 Культура, 0116030 – ЖКГ, 0117680 - Економічна діяльність , 0118130 - Інша діяльність
Повністю не профінансовані	2	117461 - Економічна діяльність 8700 Інша діяльність	1	0116090 – ЖКГ	4	0110170, 0110180 - Державне управління; 117461 Економічна діяльність; 118110 Інша діяльність

Бачимо зростання у 2022 році кількості програм, що видатки за якими були заплановані, але повністю не профінансовані. Більше всього під «урізання» фінансування у 2022 році потрапило програм з державного управління та економічної діяльності.

Окрім загального фонду, фінансування бюджетних програм Іванівської сільської ради відбувається і через спеціальний фонд, тобто кошти, що мобілізуються як власні надходження: плата за послуги, пов'язані із основною діяльністю; кошти від оренди майна, від продажу активів, благодійні внески, гранти та проєкти тощо.

Таблиця 3.3 – Динаміка надходження та використання коштів, отриманих як плата за послуги, Іванівської сільської ради за 2020-2022 роки

Показники	Роки			Абс.відхилення, грн	
	2020	2021	2022	2021/ 2020	2022/ 2021
1	2	3	4	5	6
0100 Державне управління					
0110150 - Організаційне, інформаційно-аналітичне та матеріально-технічне забезпечення діяльності обласної ради, районної ради, районної у місті ради (у разі її створення), міської, селищної, сільської рад					
Надходження коштів – усього	28014,81	40498,75	42208	+12483,94	+1709,25
від оренди майна бюджетних установ	11480,33	5662,0	1709,97	-5818,33	-3952,03
фінансування	16534,48	34836,75	40498,03	+18302,27	+5661,28
Залишок на початок звітного року	16534,48	22014,81	40498,03	+5480,33	+18483,22
Надійшло коштів за звітний період	5480,33	5661,28	1706,9	+180,95	-3954,38
від оренди майна бюджетних установ	5480,33	5661,28	1706,9	+180,95	-3954,38
Видатки - усього	28014,81	40498,75	42208	+12483,94	+1709,25
2000 Поточні видатки	28014,81	40498,75	42208	+12483,94	+1709,25

Кінець таблиці 3.3

1	2	3	4	5	6
Касові видатки	0	0	4720	0	+4720
Залишок на кінець звітного року	22014,81	40498,03	37484,93	+18483,22	-3013,1
1000 Освіта					
0111010 - Надання дошкільної освіти					
Находження коштів – усього	210902,53	-	-	-210902,53	-
за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю	137097	-	-	-137097	-
від реалізації в установленому порядку майна	13484,2	-	-	-13484,2	-
фінансування	60321,33	-	-	-60321,33	-
Залишок на початок звітного року	60321,33	-	-	-60321,33	-
Надійшло коштів за звітний період	150581,2	-	-	-150581,2	-
за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю	137097	-	-	-137097	-
від реалізації в установленому порядку майна	13484,2	-	-	-13484,2	-
Видатки - усього	210902,53	-	-	-210902,53	-
2000 Поточні видатки	210902,53	-	-	-210902,53	-
Касові видатки	91942,02	-	-	-91942,02	-
Залишок на кінець звітного року	118960,51	-	-	-118960,51	-
Перераховано залишок	-	118960,51	-	+118960,51	- 118960,51
0111020 - Надання загальної середньої освіти закладами середньої освіти					
Находження коштів – усього	7563,33	-	-	-7563,33	-
від реалізації в установленому порядку майна	7563,33	-	-	-7563,33	-
Залишок на початок звітного року	0	-	-	0	-
Надійшло коштів за звітний період	7563,33	-	-	-7563,33	-
від реалізації в установленому порядку майна	7563,33	-	-	-7563,33	-
Видатки - усього	7563,33	-	-	-7563,33	-
2000 Поточні видатки	7563,33	-	-	-7563,33	-
Касові видатки	0	-	-	0	-
Залишок на кінець звітного року	7563,33	-	-	-7563,33	-
Перераховано залишок		7563,33	-	+7563,33	-7563,33
4000 Культура і мистецтво					
0114030 - Забезпечення діяльності бібліотек					
Находження коштів – усього	1230,6	-	-	-1230,6	-
від реалізації в установленому порядку майна	1050,6	-	-	-1050,6	-
фінансування	180	-	-	-180	-
Залишок на початок звітного року	180	-	-	-180	-
Надійшло коштів за звітний період (рік)	1050,6	-	-	-1050,6	-
від реалізації в установленому порядку майна	1050,6	-	-	-1050,6	-
Видатки - усього	1230,6	-	-	-1230,6	-
2000 Поточні видатки	1230,6	-	-	-1230,6	-
Касові видатки	0	-	-	0	-
Залишок на кінець звітного року	1230,6	-	-	-1230,6	-
Перераховано залишок		1230,6	-	+1230,6	-1230,6
0114060 - Забезпечення діяльності палаців і будинків культури					
Находження коштів – усього	57855,28	-	-	-57855,28	-
за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю	5000	-	-	-5000	-
фінансування	52855,28	-	-	-52855,28	-
Залишок на початок звітного року	52855,28	-	-	-52855,28	-
Надійшло коштів за звітний період (рік)	11782	-	-	-11782	-
за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю	11782	-	-	-11782	-
Видатки - усього	57855,28	-	-	-57855,28	-
2000 Поточні видатки	17855,28	-	-	-17855,28	-
3000 Капітальні видатки	40000	-	-	-40000	-
Касові видатки	0	-	-	0	-
Залишок на кінець звітного року	64683,08	-	-	-64683,08	-
Перераховано залишок		64683,08	-	+64683,08	-64683,08

Протягом аналізованого періоду стабільними були надходження до спеціального фонду у вигляді плати за послуги, а саме від оренди майна бюджетних установ, за програмою 0110150 у межах функції «Державне управління». Слід відмітити, що хоча за рахунок цього виду фінансових ресурсів щороку планувалось фінансування певних поточних видатків, зокрема, придбання предметів, матеріалів та інвентарю, витрачання коштів відбулось лише у 2022 році і то в сумі у 10 разів менше планової. Оскільки, з 2021 року програми по освіті та культурі були передані на виконання у Відділ освіти, культури, молоді та спорту, то накопичені на кінець 2020 року залишки невикористаних на фінансування поточних, а за програмою «0114060 - Забезпечення діяльності палаців і будинків культури» і капітальних видатків, були перераховані новопризначеному відповідальному виконавцю/розпоряднику коштів. Другим джерелом надходження коштів до спеціального фонду є кошти, отримані в якості благодійних внесків, грантів та дарунків, та кошти, від підприємств, організацій, фізичних осіб та від інших бюджетних установ для виконання цільових заходів (таблиця 3.4).

Як бачимо отримані із благодійних внесків, грантів та дарунків фінансові ресурси проходили за функцією «Освіта» у 2020 році і практично всі вони були витрачені, як і планувалось у тому ж році.

Таблиця 3.4 – Динаміка надходження та використання коштів, отриманих за іншими джерелами власних надходжень, Іванівської сільської ради за 2020-2022 роки

Показники	Роки			Абс.відхилення, грн	
	2020	2021	2022	2021/ 2020	2022/ 2021
1	2	3	4	5	6
1000 Освіта					
011010 - Надання дошкільної освіти					
Надходження коштів - усього	542756	-	-	-542756	-
від отриманих благодійних внесків, грантів та дарунків	542756	-	-	-542756	-
залишок на початок року	163,37	-	-	-163,37	-
Видатки та надання кредитів - усього	542756	-	-	-542756	-
2000 Поточні видатки	186362	-	-	-186362	-
3000 Капітальні видатки	356394	-	-	-356394	-
Касові видатки - усього	542756	-	-	-542756	-
Залишок на кінець року	163,37	-	-	-163,37	-
Перераховано залишок		163,37	-	+163,37	-163,37

Кінець таблиці 3.4

1	2	3	4	5	6
0111020 - Надання загальної середньої освіти закладами середньої освіти					
Надходження коштів - усього	3466064,29	-	-	-3466064,29	-
від отриманих благодійних внесків, грантів та дарунків	1614208,29	-	-	-1614208,29	-
від підприємств, організацій, фіз. осіб та від інших бюджетних установ для виконання цільових заходів	1851856	-	-	-1851856	-
залишок на початок року	-	-	-	-	-
Видатки та надання кредитів - усього	3466064,3	-	-	-3466064,3	-
2000 Поточні видатки	664563,91	-	-	-664563,91	-
3000 Капітальні видатки	2801500,38	-	-	-2801500,38	-
Касові видатки - усього	3466064,3	-	-	-3466064,3	-
Залишок на кінець року	0	-	-	0	-

Лише за дошкільною освітою залишалось 163,37 грн і цей залишок був також переданий новому розпоряднику. У таблиці 3.5 наведено аналіз динаміки надходження та використання інших надходжень спеціального фонду Іванівської сільської ради за 2020-2022 роки.

Таблиця 3.5 – Динаміка надходження та використання інших надходжень спеціального фонду Іванівської сільської ради за 2020-2022 роки

Показники	Роки			Абс.відхилення, грн	
	2020	2021	2022	2021/ 2020	2022/ 2021
1	2	3	4	5	6
0100 Державне управління					
0110150 - Організаційне, інформаційно-аналітичне та матеріально-технічне забезпечення діяльності обласної ради, районної ради, районної у місті ради (у разі її створення), міської, селищної, сільської рад					
Видатки та надання кредитів - усього	588290	100000	110990	-488290	+10990
Капітальні видатки	588290	100000	110990	-488290	+10990
Надійшло	588289,99	30225	105540	-558064,99	+75315
Касові видатки	588289,99	30225	105540	-558064,99	+75315
0110180- Інша діяльність у сфері державного управління					
Видатки та надання кредитів - усього	-	20000	280000	+20000	+260000
Капітальні видатки	-	20000	280000	+20000	+260000
Надійшло	-	20000	280000	+20000	+260000
Касові видатки	-	20000	280000	+20000	+260000
1000 Освіта					
0111010 - Надання дошкільної освіти					
Видатки та надання кредитів - усього	1088239,68	-	-	-1088239,7	0
Капітальні видатки	1088239,68	-	-	-1088239,7	0
Надійшло	251845	-	-	-251845	0
Касові видатки	1089249,12	-	-	-1089249,1	0
0111020 - Надання загальної середньої освіти					
Видатки та надання кредитів - усього	5527932,05	-	-	-5527932,1	0
Капітальні видатки	5527932,05	-	-	-5527932,1	0
Надійшло	5450869,61	-	-	-5450869,6	0
Касові видатки	5450869,61	-	-	-5450869,6	0
4000 Культура і мистецтво					
0114030 - Забезпечення діяльності бібліотек					
Видатки та надання кредитів - усього	32600	-	-	-32600	0

Кінець таблиці 3.5

1	2	3	4	5	6
Капітальні видатки	32600	-	-	-32600	0
Надійшло	0	-	-	0	0
Касові видатки	0	-	-	0	0
7000 Економічна діяльність					
0117330 - Будівництво інших об'єктів комунальної власності					
Видатки та надання кредитів - усього	556418	160000	-	-396418	-160000
Капітальні видатки	556418	160000	-	-396418	-160000
Надійшло	556418	0	-	-556418	0
Касові видатки	556418	0	-	-556418	0
0117330 - Реалізація інших заходів щодо соціально-економічного розвитку територій					
Видатки та надання кредитів - усього	470560	232897	-	-237663	-232897
Капітальні видатки	470560	232897	-	-237663	-232897
Надійшло	438528,42	2700	-	-435828,42	-2700
Касові видатки	438528,42	2700	-	-435828,42	-2700
117461 - Утримання та розвиток автомобільних доріг та дорожньої інфраструктури за рахунок коштів місцевого бюджету					
Видатки та надання кредитів - усього	549983	850000	564526	+300017	-285474
Капітальні видатки	549983	850000	564526	+300017	-285474
Надійшло	549981,96	364536,8	492826	-185445,16	+128289,2
Касові видатки	549981,96	364536,8	492826	-185445,16	+128289,2
117462 - Утримання та розвиток автомобільних доріг та дорожньої інфраструктури за рахунок субвенції з державного бюджету					
Видатки та надання кредитів - усього	508498,96	675000	-	+166501,04	-675000
Капітальні видатки	508498,96	675000	-	+166501,04	-675000
Надійшло	508498,96	675000	-	+166501,04	-675000
Касові видатки	508498,96	675000	-	+166501,04	-675000
0117460 Заходи з енергозбереження					
Видатки та надання кредитів - усього	-	-	1200000	0	+1200000
Капітальні видатки	-	-	1200000	0	+1200000
Надійшло	-	-	1141540	0	+1141540
Касові видатки	-	-	1141540	0	+1141540
8000 Інша діяльність					
0118312 - Утилізація відходів					
Видатки та надання кредитів - усього	5000	-	-	-5000	0
Поточні видатки	5000	-	-	-5000	0
Надійшло	4200	-	-	-4200	0
Касові видатки	4200	-	-	-4200	0
0118313 - Ліквідація іншого забруднення природного середовища					
Видатки та надання кредитів - усього	12500	25530	30000	+13030	+4470
Поточні видатки	-	25530	30000	+25530	+4470
Капітальні видатки	12500	-	0	-12500	0
Надійшло	0	0	0	0	0
Касові видатки	0	0	0	0	0
0118330 - Інша діяльність у сфері екології та охорони природних ресурсів					
Видатки та надання кредитів - усього	78088,37	126270	-	+48181,63	-126270
Поточні видатки	-	36270	-	+36270	-36270
Капітальні видатки	78088,37	90000	-	+11911,63	-90000
Надійшло	0	81980	-	+81980	-81980
Касові видатки	0	81980	-	+81980	-81980
0118110 Заходи із запобігання та ліквідації надзвичайних ситуацій та наслідків стихійного лиха					
Видатки та надання кредитів - усього	-	-	47000	0	+47000
Капітальні видатки	-	-	47000	0	+47000
Надійшло	-	-	47000	0	+47000
Касові видатки	-	-	47000	0	+47000
0118130 Забезпечення діяльності місцевої та добровільної пожежної охорони					
Видатки та надання кредитів - усього	-	-	42000	0	+42000
Капітальні видатки	-	-	42000	0	+42000
Надійшло	-	-	42000	0	+42000
Касові видатки	-	-	42000	0	+42000

Як бачимо дана частина фінансових ресурсів спеціального фонду, що також є власними надходженнями Іванівської сільської ради від додаткової господарської діяльності, спрямовується переважно на капітальні видатки: придбання обладнання та предметів довгострокового використання та капітальний ремонт, реставрацію та будівництво. Лише за програмами, що пов'язані із охороною навколишнього природного середовища (утилізація відходів, ліквідація забруднення тощо), планувались і частково були профінансовані поточні видатки (оплата послуг).

Протягом аналізованого періоду на території громади були проведені капітальні ремонти дитячих дошкільних закладів; проводились ремонтні роботи щодо дорожньої інфраструктури як за кошти місцевого бюджету, так і за рахунок субвенції з Державного бюджету (лише у 2020-2021 роках). Натомість у 2022 році реалізовано масштабний, як за вимірами рівня сільської громади, проєкт з енергозбереження; фінансування за спец.фондом становило понад 1 млн грн.

Отже, незважаючи на проблеми із надходженням фінансування за всіма запланованими та затвердженими бюджетними програмами, Іванівська сільська рада активно працює протягом проаналізованого періоду над наповненням фінансовими ресурсами свого спеціального фонду та реалізує амбітні проєкти для підняття рівня життя на території підконтрольній їй громаді.

Проведення аналізу фінансової спроможності бюджету територіальної громади базується на оцінці певних параметрів доходів з урахуванням сучасного бюджетного та податкового реформування та якісних характеристик витрачання ресурсів в розрізі основних напрямів відповідно до повноважень місцевого самоврядування.

Оцінювання фінансової спроможності Іванівської сільської територіальної громади у 2020-2022 роках (таблиця 3.6) проведено на основі системи коефіцієнтів, згрупованої автором на базі [2, 4, 10, 15].

Таблиця 3.6 – Динаміка показників фінансової спроможності Іванівської сільської територіальної громади за 2020-2022 роки

Показники	Рекомендовані значення та тенденції	Роки			Абс.відхилення			Актуальна тенденція
		2020	2021	2022	2021/2020	2022/2021	2022/2020	
Коефіцієнт спроможності	Зростання	1,01	0,96	0,95	-0,05	-0,01	-0,06	Зменшення
Коефіцієнт власного бюджетного забезпечення, тис. грн на 1 особу	Зростання	3,89	8,34	7,63	+4,44	-0,71	+3,74	Зростання (за період)
Профіцит/Дефіцит, млн грн	Зростання/ Зменшення	-0,58	4,84	5,10	+5,42	+0,26	+5,68	Зростання
Витрати на владу, %	Зменшення	17,60	12,35	16,88	-5,24	+4,52	-0,72	Зменшення (за період)
Населення на одну посадову особу місцевого самоврядування	Зменшення	339	210	203	-129	-6	-136	Зменшення
ПДФО у бюджеті, %	Зростання	43,62	36,32	40,15	-7,30	+3,83	-3,47	Зменшення (за період)
Рівень дотаційності (за всіма видами трансфертів), %	Зменшення	41,21	45,36	40,60	+4,15	-4,76	-0,61	Зменшення (за період)
Рівень дотаційності (за базовою дотацією), %	Зменшення	1,25	3,00	2,95	+1,75	-0,05	+1,7	Зростання (за період)
Найбільші місцеві податки, %	Зростання	12,99	18,98	18,25	+5,99	-0,72	+5,26	Зростання (за період)
Ефективність земельного податку, тис. грн на 1 га	Зростання	0,02	0,11	0,12	+0,08	+0,01	+0,10	Зростання
Ефективність витрат на дошкільну освіту, тис. грн на 1 дитину	Зростання	13,20	11,66	19,40	-1,54	+7,74	+6,20	Зростання (за період)
Ефективність витрат на шкільну освіту, тис. грн на 1 дитину	Зростання	14,29	35,30	44,22	+21,01	+8,91	+29,92	Зростання
Ефективність витрат на культуру, тис. на 1 особу	Зростання	0,10	0,16	0,23	+0,06	+0,08	+0,13	Зростання
Ефективність витрат на життєзабезпечення, тис. грн на 1 особу	Зростання	0,97	0,16	0,16	-0,81	-0,01	-0,81	Зменшення
Ефективність соціальних витрат, тис. грн на 1 особу	Зростання	0,07	0,99	1,25	+0,92	+0,25	+1,18	Зростання
Ефективність первинного мед. забезпечення, тис. грн на 1 особу	Зростання	0,03	0,05	0,10	+0,02	+0,06	+0,08	Зростання

Джерело: згруповано на базі [2, 4, 10, 15] та розраховано автором

Проведена оцінка свідчить про поступове погіршення у 2021-22 роках фінансової спроможності Іванівської сільської територіальної громади. Основні складові цього полягають у формуванні доходної частини, зростанні дефіциту, незважаючи на підвищення податкової ефективності місцевих податків. Ефективність земельного податку зросла, проте все ще є не дуже високою. В частині напрямів витрачання коштів територіальної громади бачимо зростання ефективності за всіма значущими групами соціальних витрат: освіта, культура, медицина, соціальний захист. В той же час різко впала ефективність витрат життєзабезпечення через зменшення обсягів капітальних видатків у 2021 та воєнному 2022 році.

Реформа децентралізації, зокрема її фінансово-бюджетна складова, знайшла своє вираження у зміцненні власної фінансової бази територіальних громад. Суттєві переваги отримали об'єднані територіальні громади, бюджети котрих були прирівняні до бюджетів міст обласного значення і відповідно отримали законодавчу регламентацію своїх бюджетних доходів на рівні зазначених міст. В умовах нового розподілу публічних фінансів між рівнями влади в результаті реформи децентралізації задля забезпечення потреб територіальних громад можуть бути використані фінансові ресурси різних економічних агентів. Наприклад, місцевих та центральних органів влади, суб'єктів господарювання, приватних та комунальних, фінансових установ та неурядових організацій, а також іноземних країн та міжнародних фінансових організацій.

Для сталого та ефективного розвитку територіальної громади актуальною є розробка стратегії управління її фінансовими ресурсами в контексті забезпечення фінансової спроможності. Питання принципів, плану дій, складових та методів, моніторингу та пошуку позитивних наслідків від реалізації стратегії управління є актуальними. Відповідно до вище згаданого, пропонуємо комплекс заходів, спрямованих на упорядкування дій виборного органу місцевого самоврядування в процесі управління фінансовими ресурсами

територіальної громади в контексті забезпечення її фінансової спроможності (рисунок 3.2).

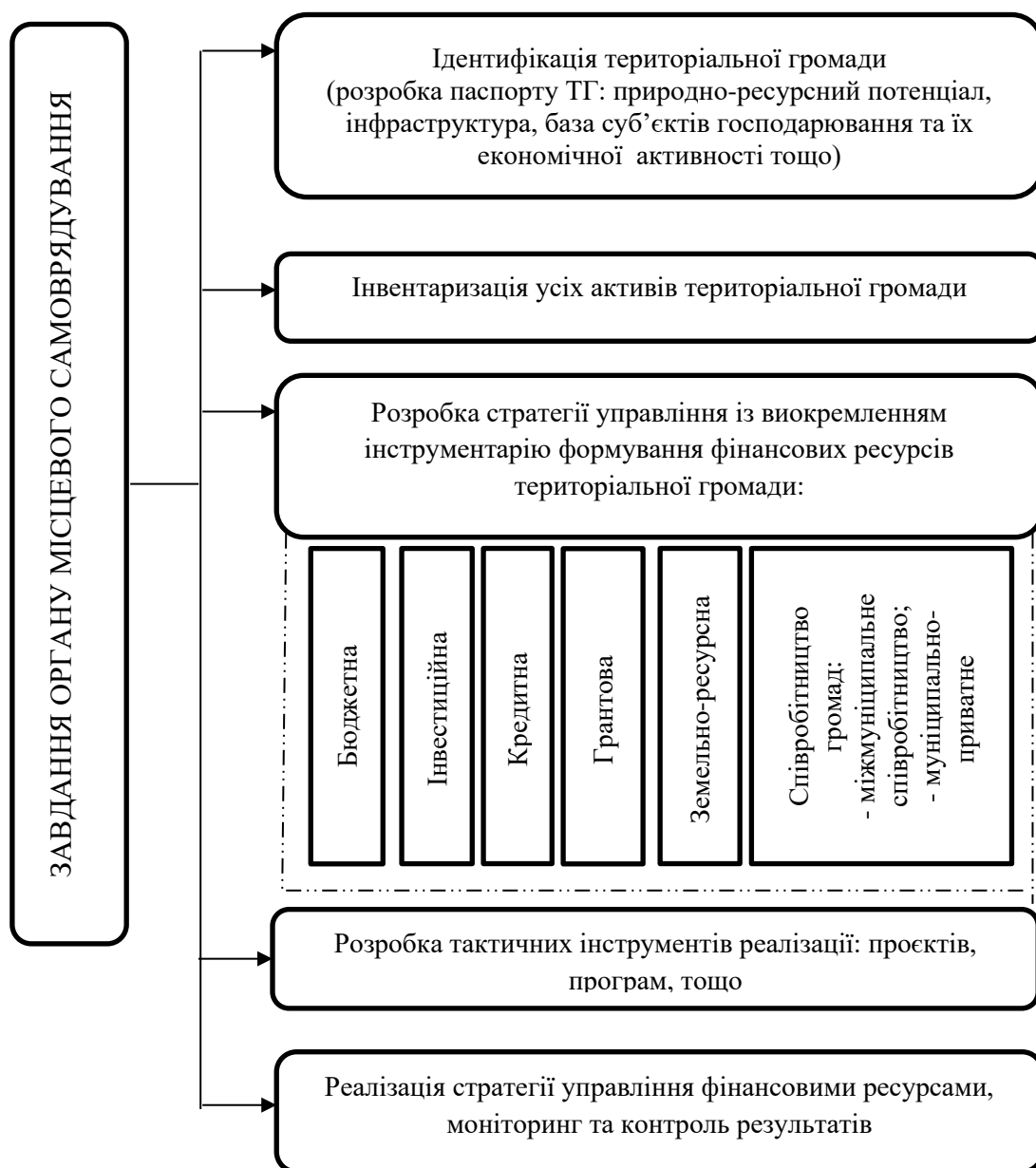

Рисунок 3.2 – Дорожня карта дій в процесі управління фінансовими ресурсами територіальної громади в контексті забезпечення її фінансової спроможності (запропоновано автором)

На даний час фінансова спроможність територіальних громад спирається, в основному, на ресурси, що мають внутрішнє походження, тобто бюджетні

кошти. Для збільшення обсягів доходів до бюджету громади виконавчі комітети рад депутатів територіальних громад, їх відділи та служби повинні працювати над питаннями того, аби всі суб'єкти підприємницької діяльності, що знаходяться на території громади та користуються публічними послугами – освіта, медицина, дороги, ЖКГ тощо – сплачували законодавчо визначені податки та збори, особливо податок з доходів фізичних осіб, тобто не використовували працю не оформлених працівників, а також акцизний податок, тобто не намагались реалізовувати продукцію в обхід придбання відповідних акцизних марок тощо. Також задля поживлення економічного клімату варто створювати сприятливі умови для розвитку малого та середнього бізнесу, залучати інвестиції для створення нових робочих місць.

У багатьох ОТГ, де накопичилось достатньо невирішених проблем, і тільки за рахунок внутрішніх фінансових ресурсів їх вирішити неможливо, отже, варто задумуватись про вихід на ринки запозичень, а також залучення інвестицій та інших ресурсів ззовні. На разі у Верховні ради на розгляді перебуває законопроект, котрий окрім надання права здійснювати місцеві внутрішні запозичення селищним та сільським радам, надає можливість залучати місцеві зовнішні запозичення.

З метою підвищення фінансової спроможності ОТГ важливо розвивати співробітництво між окремими громадами та населеними пунктами. Міжмуніципальне співробітництво (ММС) все більше поширюється в Україні за зразком європейських країн. І особливої актуальності воно набрало в умовах воєнного стану, коли громади почали за власною ініціативою допомагати відновленню деокупованих територій, тому міжмуніципальне співробітництво є новим та перспективним напрямком вдосконалення управління фінансовими ресурсами територіальних громад, а також і інструментом для зміцнення їх фінансової спроможності. Через об'єднання власних ресурсів та зусиль органів самоврядування для вирішення спільних завдань розвитку територіальних громад досягається ефект синергії. Міжмуніципальне співробітництво може бути реалізоване в різних формах: угоди про співпрацю між містами чи

територіями, створення спільного координаційного органу або комунального підприємства. Завдяки міжмуніципальному співробітництву зростають можливості залучення приватних інвестицій та участі у проєктах публічно-приватного партнерства. Створення нових робочих місць та залучення інвестицій стає можливим за умови спільної праці в контексті підвищення економічного потенціалу територіальної громади.

В умовах сучасного періоду органам місцевого самоврядування новостворених громад необхідно розуміти детально природу місцевих фінансів, розуміти механізм їх функціонування, мати можливість аналізувати процеси та явища щодо формування та розподілу грошових фондів, мати можливість використовувати ті форми, засоби та методи, які дозволять найбільш ефективно місцеві фінанси як інструмент впливу на усі етапи процесу фінансового розвитку своєї громади.

Таким чином, в третьому розділі роботи розроблено напрями вдосконалення фінансової спроможності Іванівської сільської територіальної громади в якості пріоритетного напрямку управління її фінансовими ресурсами.

Висновки

Відповідно до мети та поставлених в роботі завдань в процесі дослідження нами було обґрунтовано теоретико-методичні засади управління фінансовими ресурсами територіальної громади та визначено пріоритетні напрямки щодо його вдосконалення.

У першому розділі роботи: досліджено економічну сутність, склад та істотні характеристики фінансових ресурсів територіальних громад. Реалізацію цілей сталого розвитку якнайкраще можна моніторити на рівні фінансів територіальних громад, відповідно на базі аналізу існуючих підходів було запропоновано уточнення визначення поняття «фінансові ресурси територіальної громади», а саме «фінансові ресурси територіальних громад – сукупність усіх коштів наявних в розпорядженні обраних громадою органів самоуправління, що формуються через механізми розподілу та перерозподілу ВВП в рамках функціонування спроможної територіальної громади».

На основі узагальнення підходів до класифікації фінансових ресурсів територіальних громад систематизоване їх групування із виокремленням такого критерію як «спрямування коштів», оскільки забезпечення фінансової спроможності не є можливим без місцевого економічного розвитку, тому в процесі управління важливо розділяти фінансування поточних потреб та пріоритетів місцевого розвитку.

Систематизація та аналітичне узагальнення джерел дало змогу охарактеризувати особливості законодавчої регламентації управління фінансами територіальних громад, чинники впливу та доміанти в управлінні фінансовими ресурсами територіальних громад. Наголошено, що у вітчизняній практиці управління фінансовими ресурсами територіальних громад найбільш поширеними є бюджетні механізми фінансування, проте розвиток залучення фінансових ресурсів з усіх доступних джерел є вирішальним фактором успіху під час реалізації ініціатив у сфері місцевого розвитку.

У другому розділі роботи: здійснено аналітичну оцінку стану бюджетів територіальних громад України у 2020-2022 роках; а також дано загальну характеристику діяльності та проведено оцінку управління фінансовими ресурсами Іванівської сільської ради у 2020-2022 роках. Від початку реформи децентралізації в Україні минуло вже 8 років, протягом яких були реалізовані її адміністративна та фіскальна складова, тобто перерозподіл потоків фінансових ресурсів та бюджетних повноважень. В жовтні 2020 року відбулись місцеві вибори, що так би мовити «завершили» процес децентралізації, але саме в тій її частині, що стосувалась створення ОТГ та нового адміністративно-територіального устрою України. Територіальні громади було створено та прийнято їх бюджети. Загалом, за станом на 01.01.2023 року ОТГ в Україні займають площу 554,74 тис. км², із кількістю населення 34,49 млн осіб. Головний результат проявився в тому, що разом із збільшенням фінансових ресурсів на рівні ОТГ, зросла також автономність процесів прийняття рішень про управління ними.

Однак, у 2020 році пандемія суттєво вплинула на фінансове становище громад, карантин відчутно знизив ділову активність, тобто зменшилась динаміка надходжень до бюджетів, а також потрібно було спрямувати додаткові видатки на протиепідемічні заходи. Таким чином бюджети ОТГ отримали подвійні збитки – недоотримані доходи та додаткові витрати. У 2021 році намітилось зростання показників, відсоток виконання місцевих бюджетів за доходами склав 100,6%, а також отримано профіцит за результатами річного виконання. Проте у воєнний 2022 рік бачимо скорочення як дохідної, так і видаткової частин місцевих бюджетів. Відсотки виконання знизились до 93,7% за доходами та до 77,7% за видатками. Найбільшим за обсягами надходжень до місцевих бюджетів є ПДФО, а найбільше видатків із місцевих бюджетів спрямовується за функцією «Освіта» на фінансування загальної середньої освіти та дошкільної освіти відповідно до принципу субсидіарності. Отже, навички управління фінансовими ресурсами для територіальних громад стають

все важливішими, основам фінансового менеджменту на рівні місцевого самоврядування варто навчати.

Іванівська сільська ОТГ є самостійною адміністративно-територіальною одиницею, діє на підставі Статуту, котрий закріплює систему самоврядування Іванівської сільської ОТГ. Бюджет Іванівської сільської ОТГ – це головний фінансовий документ, котрий регламентує фінансово-господарську діяльність органів місцевої влади та бюджетних установ, а також забезпечує соціально-економічний розвиток відповідної громади. Проведений аналіз дав змогу зробити висновки про високий рівень виконання бюджету ОТГ за доходами, але недовиконання на видатками, тобто не всі зібрані кошти йдуть на фінансування запланованих заходів в межах бюджетних програм. у 2020 планові показники по надходженнях до бюджету ОТГ не були досягнуті, і відсоток виконання і є не дуже високим. Також слід зазначити, що протягом бюджетного року відбуваються постійні коригування та внесення змін у планові показники бюджету, тому як ми бачимо хоча відсоток виконання по уточненому річному плану менше 100, та все одно фактичне виконання бюджету за видатками перевищило першопочатковий плановий обсяг. Натомість у 2021 році спостерігаємо підвищення рівня виконання бюджету за видатками в середньому на 11%. Проте у 2022 рік з початком повномасштабного вторгнення РФ показники щодо виконання бюджету ОТГ за видатками демонструють поглиблення тенденції недовиконання.

Фінансування за кошторисом Іванівської сільської ради, як головного розпорядника коштів бюджету ОТГ, у 2020-2022 роках демонструє негативні тенденції. Недофінансування та скорочення переліку бюджетних програм у 2022 році звужує бюджетну складову фінансових ресурсів ОТГ. Проте розширення надходження коштів за спеціальним фондом Іванівської сільської ради від платних послуг, надання в оренду майна, отримання благодійних внесків, грантів та дарунків, свідчить про дієвий рівень управління коштами в частині формування фінансових ресурсів ОТГ.

У третьому розділі роботи обґрунтовано забезпечення фінансової спроможності територіальної громади як пріоритетного напрямку вдосконалення управління її фінансовими ресурсами. Проведена оцінка фінансової спроможності Іванівської сільської ТГ свідчить про поступове погіршення у 2021-22 роках її фінансової спроможності. Основні складові цього полягають у формуванні доходної частини, зростанні дефіциту, незважаючи на підвищення податкової ефективності місцевих податків. Ефективність земельного податку зросла, проте все ще є не дуже високою. В частині напрямів витрачання коштів територіальної громади бачимо зростання ефективності за всіма значущими групами соціальних витрат: освіта, культура, медицина, соціальний захист. В той же час різко впала ефективність витрат життєзабезпечення через зменшення обсягів капітальних видатків у 2021 та воєнному 2022 році. Отже, для сталого розвитку ТГ актуальною є розробка стратегії управління її фінансовими ресурсами. Відповідно розроблена дорожня карта дій в процесі управління фінансовими ресурсами територіальної громади в контексті забезпечення її фінансової спроможності. Таким чином, в третьому розділі роботи розроблено напрями вдосконалення фінансової спроможності Іванівської сільської територіальної громади в якості пріоритетного напрямку управління її фінансовими ресурсами.

Список використаних джерел

1. Батанов О. В. Місцеве самоврядування як інститут громадянського суспільства: муніципально-правові проблеми взаємодії та функціонування / О. В. Батанов, В. В. Кравченко // *Аспекти публічного управління*. – 2018. – Т. 6. – № 6-7. – С. 45-53
2. Борщ Г. А. Ресурсне забезпечення об'єднаної територіальної громади та її маркетинг: навч. посіб. / Г. А. Борщ, В. М. Вакуленко, Н. М. Гринчук, Ю. Ф. Дехтяренко, О. С. Ігнатенко, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук, В. В. Юзефович – К., 2017. – 107 с.
3. Бюджети громад: як добитися ефективності [Електронний ресурс] // *Укрінформ* – Режим доступу: <https://cutt.ly/iwYmPXsv> (дата звернення: 18.10.2023)
4. Бюджети територіальних громад України [Електронний ресурс] // *Децентралізація* – Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/news/14281> (дата звернення: 18.10.2023)
5. Бюджетний кодекс [Електронний ресурс] : закон: [прийнято Верховною Радою 08 липн. 2010 р.] : офіц. текст : станом на 13.09.2023 // *Офіційний сайт ВРУ* – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/ed20230913#Text> (дата звернення: 18.10.2023)
6. Варга С. І. Фінансові ресурси місцевого самоврядування : дис... канд. екон. наук: 08.04.01 / С. І. Варга – К., 2001. – 179 с.
7. Гудзь О. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств: монографія / О. Гудзь – Київ: ННЦ ІАЕ, 2007. – 578 с.
8. Європейська хартія місцевого самоврядування 15 жовтня 1985 року [Електронний ресурс] // *Офіційний сайт ВРУ*. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text (дата звернення: 18.10.2023)
9. Кириленко О. Управління фінансами територіальних громад: теорія і практика / О. Кириленко, Б. Малиняк, В. Письменний, В. Горин та ін. ; за заг. ред. О. Кириленко. – Тернопіль: Економічна думка, 2019. – 280 с.

10. Кириленко О.П. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади : навч. посіб. / О. П. Кириленко, Б. С. Малиняк, В. В. Письменний, В. М. Русін. – К.: Підприємство "ВІ ЕН ЕЙ", 2015. – 396 с.

11. Коваленко Н.І. Еволюція теоретичних поглядів щодо сутності фінансових ресурсів держави / Н.І. Коваленко // Економічна наука. – 2012. – № 12. – С. 42-44

12. Козіна В. Формування спроможних територіальних громад / В.Козіна // Держслужбовець. – 2015. – № 5 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ds/2015/may/issue-5/article-7879.html> (дата звернення: 18.10.2023)

13. Конституція України [Електронний ресурс]: закон: [прийнято Верховною Радою 28 черв. 1996 р.] : офіц. текст : станом на 01.01.2020// Офіційний сайт ВРУ. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 18.10.2023)

14. Крайник О. Управління фінансовими ресурсами територіальної громади / О. Крайник, М. Лазорищак // Ефективність державного управління. – 2019. – №.1(58). Ч. 2 – С.197-209

15. Куценко Т. Забезпечення фінансової спроможності територіальних громад як пріоритет децентралізації / Т. Куценко, Я. Сіренко // Макроекономічне оцінювання публічного сектору в антикризовому управлінні : матеріали наук. прикладних дослідж. освіт.-проф. програми 281 «Публічне управління та адміністрування» за 2017–2018 рр. – Київ : КНЕУ, 2019. –С. 125–152

16. Лисенко І. М. Територіальна громада в системі громадянського суспільства / І. М. Лисенко // Науковий вісник «Гілея». – 2009. – Вип. 28. – С. 362-372.

17. Логвіновська С.І. Фінансові ресурси домогосподарств – запорука сталої фінансової системи України / С.І. Логвіновська, М.П. Волохова, Г.М. Коцюрубенко // Економіка. Фінанси. Право. – 2022. – № 5/1 – С.15-20

18. Мамонова В. Джерела та механізми фінансування місцевого економічного розвитку : навч. посібн. / В. Мамонова, Н. Балдич, Н. Гринчук, Л.

Чорній, К. Рубановський, М. Борода. – К. : Центр громадської експертизи. Проект «Місцевий економічний розвиток міст України», 2013. – 176 с.

19. Михайлів Г. Фінансова спроможність соціально-економічного розвитку регіональних суспільних систем / Г. Михайлів // Економічний аналіз. – №7. – 2010. – С. 97-99

20. Місцевий економічний розвиток: моделі, ресурси та інструменти фінансування: практичний посібник : у 5 част. / Н. Балдич та ін.;. – К., 2020 [Електронний ресурс] // Проект міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст» – Режим доступу: <https://cutt.ly/iwYmJrn9> (дата звернення: 18.10.2023)

21. Місцеві фінанси: підруч. / за ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко. 2-ге вид., доповн. і перероб. – Тернопіль: Економічна думка, 2014. – 448 с.

22. Мішин С. І. Теоретично-методологічні засади реформування системи місцевого самоврядування / С. І. Мішин // Актуальні проблеми політики. – 2019. – Вип. 64. – С. 60-77

23. Незважаючи на війну, що триває, Україна планує у 2023 році провести добровільний національний огляд прогресу в досягненні цілей сталого розвитку [Електронний ресурс] // UNDP – Режим доступу: <https://cutt.ly/8wYnMKuj> (дата звернення: 18.10.2023)

24. Основні показники місцевих бюджетів [Електронний ресурс] // Державний веб-портал бюджету для громадян – Режим доступу: <https://openbudget.gov.ua/?budgetType=LOCAL> (дата звернення: 18.10.2023)

25. Офіційний сайт Іванівської територіальної громади [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ivaniv-gromada.gov.ua/> (дата звернення: 18.10.2023)

26. Петрушенко Ю. М. Міжнародні та національні нормативні засади фінансової політики на місцевому рівні / Ю. М. Петрушенко // Економіка – 2014. – № 25. – С.48-56

27. Петряєва З.Ф. Аналітичне забезпечення оцінки фінансових ресурсів підприємства / З.Ф. Петряєва, Г.А. Іващенко, О.О. Петряєв // Економічний аналіз. – 2015. – Т. 19, №2. – С. 122–129

28. Податковий кодекс України [Електронний ресурс] : закон: [прийнято Верховною Радою 02 груд. 2010 р.] : офіц. текст : станом на 03.09.2023 // Офіційний сайт ВРУ – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 18.10.2023)

29. Поддєрьогін А.М. Фінанси підприємств: підручн. / А.М. Поддєрьогін, М. Д. Білик, Л.Д. Буряк та ін. ; восьме вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2013. – 219 с.

30. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо здійснення оцінки ефективності бюджетних програм [Електронний ресурс] : наказ: [прийнято Міністерством фінансів 17 трав.2011 р № 608] : офіц. текст : станом на 12.01.2012 // Офіційний сайт ВРУ – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0608201-11#Text> (дата звернення: 18.10.2023)

31. Про затвердження Порядку казначейського обслуговування місцевих бюджетів [Електронний ресурс] : наказ: [прийнято Міністерством фінансів 23 серп. 2012 р № 938] : офіц. текст : станом на 05.10.2023 // Офіційний сайт ВРУ – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1569-12#Text> (дата звернення: 18.10.2023)

32. Про затвердження Порядку перерахування міжбюджетних трансфертів [Електронний ресурс] : постанова: [прийнято Кабінетом міністрів 15 груд. 2010 р. № 1132] : офіц. текст : станом на 29.01.2021// Офіційний сайт ВРУ – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1132-2010-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.10.2023)

33. Про затвердження Порядку покриття тимчасових касових розривів місцевих бюджетів [Електронний ресурс] : постанова: [прийнято Кабінетом міністрів 31 бер. 2021 р.] : офіц. текст : станом на 31.03.2021 // Офіційний сайт

ВРУ – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/307-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.10.2023)

34. Про затвердження Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ [Електронний ресурс] : постанова: [прийнято Кабінетом міністрів 28 лют. 2002 р.] : офіц. текст : станом на 07.11.2023 // Офіційний сайт ВРУ – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.10.2023)

35. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні [Електронний ресурс]: указ: [видано Президентом України 22.07.1998 р. №810/98] : офіц. текст : станом на 28.05.2006 // Офіційний сайт ВРУ. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98.#Text> (дата звернення: 18.10.2023)

36. Про місцеве самоврядування в Україні [Електронний ресурс]: закон: [прийнято Верховною Радою 21 трав. 1997 р.] : офіц. текст : станом на 03.08.2023 // Офіційний сайт ВРУ. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80.#Text> (дата звернення: 18.10.2023)

37. Регламент Іванівської сільської ради [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://cutt.ly/LwYmFRDG> (дата звернення: 18.10.2023)

38. Рівень бідності [Електронний ресурс] // Громадське інтерактивне телебачення – Режим доступу: <https://cutt.ly/mwYnMIDJ> (дата звернення: 18.10.2023)

39. Русанова С.Ю. Роль територіальної громади в побудові громадянського суспільства в Україні / С.Ю.Русанова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2013. – Серія ПРАВО. –Випуск 22. –Частина II. –Том 1 – С.172-176

40. Стойко О.Я. Фінанси: підручн. / О.Я. Стойко, Д.І. Дема; за ред. О.Я. Стойка. – К.: Алерта, 2017. – 406 с.

41. Суховірська О.Б. Фінансові ресурси місцевих органів влади/ О. Б. Суховірська // Фінанси України. – 2002. – № 11. – С. 61-68
42. Сучасний словник іншомовних слів. – Харків: Видавництво «Ранок», 2017. – 688 с.
43. Тимошенко О. В. Фінансові ресурси органів місцевого самоврядування в умовах фінансової незалежності територіальних громад / О. В. Тимошенко // Економіка та держава – 2010 – № 1 – С.72-74
44. Федосов В.М. Теорія фінансів : підручн./ В.М. Федосов, С.І. Юрій – Київ : ЦУЛ, 2010. – 576 с.
45. Цілі сталого розвитку ООН [Електронний ресурс] // Радник – Режим доступу: <https://radnyk.org/noviny/czili-stalogo-rozvytku-oon/> (дата звернення: 18.10.2023)
46. Чуницька І.І. Фінансові ресурси як базис формування фінансового потенціалу / І.І. Чуницька // Економіка та держава. – 2007. – №5. – С. 29-31
47. Як змінилися бюджети громад під час війни [Електронний ресурс] // Українська правда – Режим доступу: <https://cutt.ly/hwYmDmHP> (дата звернення: 18.10.2023)
48. Decentralization and Communities Amalgamations: Increasing the Urban and Rural Divide? Ukrainian ATCs during RF full-scale invasion [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/10/Final-Report-II-part-KAS.pdf> 14281 (дата звернення: 18.10.2023)
49. Kolomyets M.P. Financial resources of territorial communities in the conditions of decentralization // M.P. Kolomyets, N.A. Khrushch / Фінансові аспекти розвитку економіки України: теорія, методологія, практика : збірник наукових праць здобувачів вищої освіти і молодих учених / ред. кол.: Н. А. Хрущ, Р. С. Квасницька, І. В. Форкун та ін. (відп. ред. Н. А. Хрущ). Хмельницький : ХНУ, 2023 – С.66-68.
50. Quotes of famous people [Electronic resource] – Access mode: <https://quotepark.com/quotes/1921159-margaret-thatcher-there-is-no-such-thing-as-public-money-there-is-o/> (accessed on 18.10.2023)

Додатки